

Szemelvények a Brada-művészalbumból

A következő cikkgyűjtemény forrása, a Brada-művészalbum, a Magyar Táncművészeti Főiskola Vályi Rózsi Könyvtárának tulajdonában van. Az album tulajdonosa Brada Rezső (1906-1948), a Magyar Királyi Operaház magántáncosa volt. A kötetben kivágatok találhatóak beragasztva Brada Rezső és édesapja, az ugyancsak balettművész Brada Ede (1879-1955) munkásságából.

A kivágatok alapján az érdeklődő sok mindenre rácsodálkozhat az operaházi balett történetéből, és egyben a két világháború közti hazai színházi újságírás kaleidoszkópjával is találkozhat. A maitól gyökeresen eltérő hangvételű cikkek egy letűnt kor lenyomatai. Hivatásos táncírók nem lévén Magyarországon, jobbára érdeklődő, kulturális területen működő újságírók, zeneesztéták tollából jelentek meg cikkek, tudósítások. A válogatásba bekerültek az 1920-as évek erősen bulvárízű írásai és tudományosabb igénnyel megírt cikkek egyaránt. Fals az a korábbi évtizedekben politikailag kialakított kép, amely egyedül Jemnitz Sándort (1890-1963), a Népszava szerzőjét tartotta elfogadható kritikusként. Éppen ezért két, ma már teljesen ismeretlen kulturális újságíró – Gajáry István és Dietl Fedor – munkásságából kerültek be cikkek.

Ne csodálkozzon senki azon, hogy a szemelvényekben éppen a táncról esik a legkevésbé szó. A zenén kívül a látványon át mindenről bőven írnak, leginkább a kellemes, kifejező, szép, kecses jelzőkkel jellemzik a táncot. Legvégül felsorolják a darab közreműködőit. Ennél felületesebb a napi, híradó-jellegű újságírás, amely távirati stílusban ad hírt arról, hogy valamilyen bemutató következik vagy éppen megtörtént. Igaz, az ilyen rövid hírek minden egyes napilapban megjelentek, tehát a hírek sokkal több emberhez jutottak el.

A cikkeket az albumban való elhelyezkedésük alapján, többé-kevésbé kronológiai sorrendben adjuk közre. A nevek írásmódját a mai magyar nyelvhez igazítottuk, ebben a Magyar Színházművészeti Lexikon (főszerkesztő: Székely György, Akadémiai Kiadó, Budapest 1994) illetve néhányszor a Magyar Táncművészeti Lexikon (szerkesztette Dienes Gedeon, Planétás Kiadó, Budapest, 2008) szócikkeit vettük alapul.

Hárommilliós deficittel nyílik meg ma este az Opera Húsz új magánénekest szerződtettek. Sztrájkol a balettkar. – Az Est tudósítójától –¹

Gaál Gaszton minapi beszédében, amelyben a kormány pénzügyi politikáját támadta, megemlékezett az Operaházról is, a megcsontított kis Magyarországnak szerinte felesleges fényűzéséről, amely az országnak nagyon sok pénzt pocskolja el. A pénzügyminiszter, aki csak annyiról tud, hogy erre az évadra húsz milliót szavaztak meg az Operaház fenntartási költségeire, megnyugtatta a nemzetgyűlést, hogy a költségvetés keretén belül a legtakarékosabban vezetik az Operát. A pénzügyminiszter kétség kívül nincs kellően tájékozódva az Operaház pénzügyi politikáját illetően, és valószínűleg nem is tudja, hogy a húszmilliós költség-előirányzatot a vezetőség még az évad megnyitása előtt átlépte három millióval. Deficittel kezdődik az Operaház szezonja.

Az anyagi differencia mellett elkerülhetetlen a művészi is. Újdonságokat az idei évadra sem ígér a vezetőség, sőt egyenesen kijelenti, hogy bemutatókra nincs pénze. Különös dolog, hogy akkor, amikor már az évad elején hárommilliós mínusz mutatkozik az Operaház költségvetésében, van pénz arra, hogy egy sereg új és felesleges tagot szerződtessenek a régiék mellé, arra azonban nem futja, hogy egy Dohnányinak, egy Hubaynak új művét bemutassa a színház.

Mert mi okozza a hárommilliós deficitet? Ez év őszén, mikor az új vezetőség, élén ifj. báró Wlassics Gyula² kormánybiztossal átvette az intézkedést, harmincöt magánénekes és énekesnője volt az Operaháznak, annyi, amennyivel kitűnően el lehet adminisztrálni a legjobb operaházat is. Ma pedig, mire felcsendül a Hunyadi László szezonavató nyitánya, kereken ötvenöt magánénekes és énekesnője van a színháznak. A budapesti Operaháznak több magánénekes van, mint akár a bécsinek, akár a berlininek.

Húsz új tagot szerződtetett báró Wlassics Gyula, köztük olyanokat, akik teljesen kezdők, és most kerültek ki Anthesz György iskolájából. Nem szerződtette az Operaház Burián Károlyt, aki nagyon szeretett volna visszajönni hozzánk, és nem szerződtette a régiék közül Adler Adelinát sem, aki szintén nagyon hasznos és értékes tagja volt a múltban, de szerződtetett annyi harmad- és negyedrangú új tagot, hogy ma összesen tizenkét baritonistája és tíz mezzoszoprán énekesnője van, holott például a bécsi operaház beéri az utóbbiakból négyvel is.

Ez a tömeges felesleges szerződtetés eredményezi a hárommilliós többletet és ez az oka annak, hogy ma, amikor minden téren a magyar nemzeti kultúrát kívánják fejleszteni, éppen az Operaház vonul vissza ettől a munkától és nem hozhatja színre Hubay Jenőnek, Dohnányi Ernőnek, Szabados Bélának új operáit, amelyek már évek óta készen várják előadásukat. Tudomásunk van róla, hogy Dohnányi Ernő is, Hubay Jenő is külföldi operaházak részére kötötte le most készülő új műveit.

A hárommilliós deficit mellett egyéb kisebb-nagyobb bajok is vannak az Operaházban. Elégedetlenek a balettkar tagjai is, akik között valóságos kis palotaforradalom van.

¹ A cikk vélhetően 1920/21-ben született.

² ifj. br. Wlassics Gyula (1884-1962) kultúrpolitikus arisztokrata, 1920 és 1925 között a színházak, köztük a Magyar Kir. Operaház irányítója különböző beosztásban.

Nirschy Emília³, az Operaház volt prímabalerinája a múlt év végén megvált az intézettől. Mindenki azt hitte, hogy a helyébe a vezetőség az Operaház egyik régi nevelését fogja szerződtetni. Már ki is szemelték az utódot Ptasinszky Josephine⁴ személyében, aki a múlt évben a Faust egyik előadásán aratott nagy sikert. Helyette azonban a kormánybiztos Zöbisch Ottó balettmester javaslatára prímabalerinának szerződtette Lieszkovszky kisasszonyt⁵, a Kristálypalota volt táncosnőjét. A balett-kar a napokban panaszra ment Wlassics kormánybiztoshoz, aki azonban kijelentette, hogy a szerződtetés befejezett dolog és nem tűr semmiféle panaszt. Az operaházi táncosnők most egyelőre nem járnak próbákra és a legközelebbi napokban testületileg mennek panaszra Haller István kultuszminiszterhez, hogy tőle kérjék a rajtuk esett sérelem orvoslását.

Erkel Ferenc gyönyörű harmóniái mellett ilyen diszharmóniák is szólalnak meg az Operaház megnyitó estjén.

Újabb botrány az Operában (A prímabalerina elszerződött a Fővárosi Orfeumhoz)⁶

Az Operaháznak, úgy látszik, minden napra esik egy botránya. Legjobb erői otthagyták az Operát, énekesük nincs, a fegyelem teljesen megbomlott, a tagok állandóan beteget jelentenek, úgy, hogy egyik kudarc a másikat éri ebben a nagy hagyományú nemzeti kultúrintézményben.

Nirschy Emília, prímabalerina távoztával az Operaháznak két első rangú balerinája maradt. Az egyik Ptasinszky Pepi, a tizenhét éves gyönyörű táncosnő, Brada Ede balettmester tanítványa, akit Nirschy Emília helyébe szerződtettek, és óriási sikert aratott a Faustban, és a Coppéliában. A másik prímabalerina Lieszkovszky Aranka, Nádasi Ferenc⁷ felesége.

Zöbisch Ottó balettmester mindent elkövetett, hogy a nagytehetségű Ptasinszky Pepit háttérbe szorítsa. Állandóan kis szerepeket adott neki, és a nagyobbakat Lieszkovszky Arankára bízta, akiről ugyan mindenki elismeri, hogy tehetséges, de betegeskedése miatt nehezebb feladatokra nem alkalmas.

– Ha nem tetszik, menjen el az Operától! – mondotta Zöbisch a méltatlankodó Ptasinszky Pepinek. Ilyen állapotok uralkodnak az Operaháznál. Ahelyett, hogy támogatnák csekély számra lepadt tehetségeinket, meg nem értéssel és egyéni intrikákkal kezelik a magyar művészet ügyét.

³ Nirschy Emília (1889-1976) 1901 és 1920 között az Operaház táncosnője, később prímabalerinája. Nicolo Guerra növendéke, A fából faragott királyfi ősbemutatóján (1917) a Királykisasszony megformálója.

⁴ Ptasinszky Josephine (1905-?) művésznéven P. Pepi 1920-28 között vezető táncosnő. A Mályvácska királykisasszony címszerepe és a Petruska Balerinája voltak a legmeghatározóbb szerepei.

⁵ Lieszkovszky Aranka (?-?) Az Opera balerinája az 1907 és 1920 közötti időszakban, Nádasi Ferenc első felesége

⁶ Virradat, 1920. október 23.

⁷ Nádasi Ferenc (1893-1966) Az Operaház művésze, majd hosszú ideig külföldön turnézott. 1936-ban hazatért, saját stúdióját majd az operaházi balettiskolát vezette. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a hazai balettművészek nevelésében, amelyet az Állami Balettintézetben is folytatott.

A Fővárosi Orfeum igazgatója végignézte a Faust és a Coppélia előadását, és följárlott Ptasinszky Pepinek húszezer korona havi fizetést, ha elszerződik a Fővárosi Orfeumba. Ptasinszky Pepi, akinek az állam havi 2500 koronánál többet fizetni nem tud, megunta az örökös zaklatást és mellőzést, és elfogadta a nagyszerű ajánlatot. A szerződést alá is írták, és Ptasinszky Pepi november elsejétől fogva már a Fővárosi Orfeum színpadán fog fellépni.

A Virradat munkatársa fölkereste a művésznőt, aki az operaházi állapotokról a következőket mondta: – Wlassics Gyula báró azért szerződtetett, hogy Nirschy Emília helyébe lépjek, aki Berlinbe távozott, és onnan Amerikába készül. Ennek dacára Zöbisch Ottó állandóan háttérbe szorított, és többek között kijelentette nekem: – Prímabalerina az Operánál csak az lehet, aki az én kezeim alól került ki.. Ezen kívül is állandóan kellemetlenkedett nekem Zöbisch. A próbák alatt többszöri kérésem ellenére kinyitatta az ablakokat, úgy, hogy annyira meghűltem, hogy tíz napig feküdnöm kellett. Sokszor megtörtént, hogy sírva mentem haza, és már annyira el voltam keseredve, hogy szerettem volna végleg lemondani a színpadról.

–Mindezt elmondtam a bárónak, aki megígérte, hogy intézkedni fog, de nem történt semmi. Nekem nagyon fáj a dolog, de megmaradtam azon szándékom mellett, hogy kis fizetéssel is kifutok az Operaháznál, és tovább szolgálom a magyar kultúra ügyét. Fényes ajánlatokat utasítottam vissza. Végre aztán betellett a mérték, és elszerződtem a Fővárosi Orfeumhoz. Semmi szín alatt sem térek vissza az Operához. A Fővárosi Orfeum után Bécsbe készülök, onnan pedig Berlinbe. Nem a magam ügyét nézem, de végtelenül elszomorít az a tudat, hogy az Operaháznál a fiatalok nem tudnak érvényesülni.

Ehhez a tényhez nincs mit hozzátenni. Odajut a magyar művészet, hogy kiszorítják a kultúra palotáiból, és orfeumok, kabarék, bárók csábító alanyai lesznek úrrá a meg nem becsült tehetségek fölött.

Udvary Ferenc: Ki az a Ptasinszky Pepi?

Házi botrányok az Operában⁸

Thália temploma, a m. kir. Operaház újabban különös, részleteiben pikáns, eredményeképpen megdöböntő esetek színhelyévé avanszálódott. A kis papnők, műnyelven balettpatkányocskák világában ugyanis oly dolgok fordulnak elő, mely egy utolsó brettlinek is szegényére válna. Az, hogy egyes tehetséges tagokat holmi favoritokkal szemben háttérbe szorítanak, bár nem helyes, de művészi körökben uzussá vált törvény. Ellenben a jó erkölcsök, a színház szigorú belső rendszabályainak figyelmen kívül hagyása, színházhoz nem tartozó „műbarátoknak” női öltözőkben való – mondhatni: állandó – bekvártélyozása igazán meg nem engedhető. Utóvégre a nemzeti kultúra templomában, hol 6-16 éves kislányokat, a tiszta művészi ambíciók tüzeiben kell jellemben, tudásban erősíteni, valósággal nevelni, tűrhetetlen, hogy az illegitim szerelem ülje orgiáját, szedje a győzelem

⁸ Pesti Tükör, 1922. szeptember, 10. sz. 5–8.

palmáját. Mi minden kommentár nélkül közöljük le a száraz tényeket. Az illetékesek kötelessége levonni a konzekvenciát, vagy rendet teremteni...ha még egyáltalán nem késő.....

Pepi nagy nő lesz

Néhány évvel ezelőtt egy középmagas, csinos arcú, lengyel fruska került az opera balettkarába. Névszerint: Ptasinszky Jozefin. A kis jövevény, kit nemsokára mindenki Pepinek nevezett, jó modora, kellemes megjelenése miatt csakhamar közszeretnek örvendett. Különösen fölöttesei bizalmát sikerült megnyernie tüneményes gyorsasággal. Pepi egy-kettőre leszdedte a lábáról, akit akart. Legyen az férfi, vagy női nemhez tartozó egyed. Szóval így nőtt befolyása napról napra, míg egyszer csak kitűnt: Pepi nagy nő az Operában! Mintegy két éve annak, hogy ez a megállapítás közhellyé vált. Utóvégre, hogy Pepi ügyes piruettjeivel, fess szpagátjával könnyen beletáncolta magát néhány celebritás szívébe hagyján, de hogy mint a „nagy nő” kollégái fumigálásával, terrorisztikus háttérbe szorításával kezdte interregumát kifejtetni – ehhez már néhány szó is hozzá férhet.

Minden szerep Pepihez vezet

A laikusok nemigen tudják, hogy az operai balettnél bizonyos speciális táncokat kizárólag egyes klasszikus szólótáncosnók vezetnek. Hagyományos szokás, hogy ezen kipróbált erővel beállított darabokat csakis az illető szólótáncosnók közreműködésével, illetve vezetésével adnak elő. Mióta azonban Pepi dirigál az Operában ez a rendszer fenekestül felfordult. Nincs többé ízlés, belátás, csak a Nagy Nő akarata. Hálás balett-szerepet csakis ő lejtethet. Az egész műsort ő sajátította ki. Így többek között még a régi együtteseknél is kivieszi a vezető táncot a volt szólótáncosnók lába alól. A Pierette fátyola c. balett röprizénél – melyet most tanulnak újra össze – Harmath Boriska szerepét vette át. Épp úgy Keresztesy Mariska fortancát, a Carment szintén magának adatta. Ily körülmények között valóságos darázs-fészekhez hasonlít a kis balerinák parfümös otthona, melynek kulisszái között egyedül

Pepi jár hátraszeggett fejjel, kollégái köszönését figyelemre sem méltatva. Mikor azonban – esetenként – előfordul, hogy Pepi sürgős magánügyei lebonyolítása végett egyszerűen beüzen, hogy ma nem játszik, akkor sem a volt szólótáncosnók kapják vissza régi szerepeiket eljátszani, hanem kizárólag Pótz Malvinnak szabad Pepi helyett beugrani. Köztudomású ugyanis, hogy Pótz Malvin nem a legszebb nő, valamint euritmia tekintetében is sok kiválóbb táncosnő van nála még a balettnél. Így ha ezután be is ugrik Pepi helyett, nem kell félnie erős rivalizálástól.

Angol úr „magyar gatyában”

Csak párosan szép az élet, mondja a nóta. Tartja Pepi. A szív vadregényes kertjében ő inkább a ködös Albion tájáról származó virágok felé húz. Egy szó mint száz, egy angol

úr az, kit kegyeivel, illetve szimpátiájával kitüntetett. Ebben utóvégre is nincsen semmi. Az, hogy egy táncosnő kivel barátkozik, speciel az ő dolga. Pepi azonban nem privát ügy-darabnak tekinti szívügyét, mert lépten-nyomon magával hordja őt, nem csak a színházig, de a próbákra is.

A Nagy nő barátját, úgy ő, mint pedig az Operánál mindenki csak így szólítja, az angol, Mi is ragaszkodunk ehhez az elnevezéshez hát. Pepi az angolját mindig az öltözőjében tartja. Számára mindig megnyílik Pepi ajtaja, és jó sokára nyílik ki újra. Elvégre ez már viszont az ajtó dolga. Természetesen a balettkar tagjai, 6-16 éves kislányok, kiknek szemük láttára folynak le ezen jelenetek, akik mindenről informálva vannak, illő reverenciával adóznak a jelzett ajtó előtt, s kis szívükben fellobban a vágy: „Istenkém, Istenkém, mikor lesz nekem is külön öltözöm a földszinten, s benne az angolom vagy a franciám...” Mert ugyebár ilyen viszonyok között nem is csodálható, ha a balettkar tagjai egész természetesen tartják, hogy a művészi érvényesülés kelléke nem a tehetség, hanem egy pénzes barát! E véleményt pedig maga az Opera vezetősége erősíti meg leginkább, midőn ahelyett, hogy a házi szabályokra való tekintettel Pepinek tudtára adnák: a barát nem tartozik a női öltöző szigorúan vett berendezési tárgyai közé, férfinak női öltözőbe még a lábát sem szabad betenni! – szó nélkül túri ezen anomáliákat! Sőt! A Mályvácska előadásán „az angol” magyar inget, magyar gatyát húzott, és mint statisztá kecmeggett a m. kir. Opera színpadán, a címszerepet kreáló Pepi körül. Hogy hol öltötte magára a jelmezt, s hol vette le?! nem tudható... S mindez serdületlen lányok szeme láttára történik.

Csak a Pepi ruháira van pénz

Mi sem következik ezek után, minthogy Pepi a jó erkölcsök csőszje. Akire ő egyszer ki-mondja a vétőt, annak egyszer s mindenkorra: passz! Az elveszett, meghalt. Annak soha többet nem nyílik az érvényesülés lehetősége. Az többé nem lesz szólótáncosnő. Panaszra nemigen lehet menni, mert ha Pepiről van szó, minden illetékes ajtó bezárul, vagy ki sem nyílik, akárcsak egy Nagy nő öltözőjénél... Nem így ellenben, ha neki van valamire szüksége. Akkor nem lehet ráismerni a vezetőség szokott üzleti rigorozítására. Míg a személyzet 2000-3000 koronás fizetések mellett tengeti életét, külön fellépések esetén 100 koronás napi díjakat kap, és valósággal szétmállik rajtuk a ruha, Pepinek majd minden új számhoz új ruhát csináltatnak. Így például a Mályvácskára, melyet e szezonban ismét felújítanak, s melyet a többi táncosnók természetesen a tavalyi ruhákban játszanak, Pepinek ismét új ruhákat készítenek. A Faustra szintén vadonatúj ruhák készülnek a Nagy nő idomaira.

Inflagranti tettenérés – botrány nélkül

Különösen e ruhaügyekből értetődik, hogy Pepinek csudamód nagy befolyása van az Opera egyik teljhatalmú potentátjára. Félreértések kikerülése végett, már most meg kell jegyeznünk, ez azonban nem Máder igazgató. Valaki más. Tény, hogy ez a bizonyos

Nagyúr szintén meleg rokonszenvvel viseltetik a Nagy nő iránt. És megfordítva. És viszont. Többek közt egy alkalommal a Nagyúr kijelentette Pepinek – ma nem látogathatom meg. De mégis úgy adódott a helyzet, hogy ráért, és felszaladt az Operába, a kulisszák titokzatos világában szokott biztos kézzel nyitott be Pepi öltözőjének oly sokat emlegetett ajtaján. Bár ne tette volna. Mert, mint valamikor a bibliai Lót felesége... a Nagyúr és majd sóbálvánnyá változott a szemei előtt feltáruló panoráma láttára. Hogy mit látott, mit nem? Az ő titka maradt volna, ha Pepi el nem beszéli jó egynéhány ismerősének: hogy azért megmaradt „az angol” is, a Nagyúr is... csak 2 hétig nem köszöntek egymásnak.

Eddig a cikk. A magunk részéről volna néhány kérdésünk az Opera vezetőségéhez, elsősorban br. Wlassics intendáns úrhoz.

–Van-e tudomása a méltóságos úrnak ezen visszaélésekről? S ha nincsen, ki gátolta meg addig abban, hogy tiszta szemmel láthassa a balettnél levő anomáliákat. Meddig fogja tűrni Pepike pipiskedését? És az igazi tehetségek mesterséges mellőzését? Milyen módon akarja visszaállítani az Operaház régi jó hírnevét?

Szerény nézetünk szerint báró Wlassics – ki mit sem tud háta mögött lefolyó botrányos esetekről – ezek után ismert rokonszenves modorával, de teljes eréllyel rendet fog teremteni, úgy a nagyközönség, mind pedig a sérelmet szenvedett táncosnők megalégedésére.

Ami a kedves angol bácsit illeti, hozzá csak annyi szavunk van: Hogy hogyan éli világát Pesten, kinek rendez be 6 szobás lakást az Andrássy úton, ehhez senkinek semmi köze. Bár nekünk nagyon szimpatikusak az angolok, de ez még nem jogosít fel senkit arra, hogy egy műintézet házi törvényeit megszeghessék. Az nagyon szép, ha valaki mecénás, és rokonszenvez a balettel, de ezt tessék a nézőtérrel csinálni, ne pedig magyar gatyába öltözve az Opera színpadáról.

Sztravinszkij Igor bevonulása a budapesti Operaházba⁹

Az Operaház ma este megnyitja kapuit az új zeneirodalom egyik legismertebb, és talán legérdekesebb egyénisége előtt. Bemutatja a Petruskát, Sztravinszkij Igor reprezentáns pantomimjét, amely eddig már bejárta a világ összes nagy zenei színpadjait. A zeneirodalom szempontjából ez igen jelentős esemény, a modern muzsika rajongói számára pedig valóságos ünnep. Az „oroszk Bartókja” – ahogyan zenesztétikusaink Sztravinszkijt nevezik – ebben a művében is nagy koncepciójú szerzőnek bizonyul, aki a mesterségbeli tudás teljes vértetével áll ki a porondra.

Zenekara a meg nem alkuvó, frazeológiájában mindig új, a hangszerek játékában sokszor meglepő színekkel mesterkedő, fölényes és szellemes muzsikust mutatja be. Az atonális muzsika keleti fejedelme remek ritmusokkal játszik, fegyvere a humor, sőt a gúny. Mesteri például, ahogyan a Lanner-keringőt travesztálja. Van egy témája, amelyet a vadászkiáltás, a fagott és a fuvola csevegnek el. Ez a zenekar (kissé nehezen ugyan) a la-

⁹ Esti Újság, 1926. december 12.

ikus számára is megközelíthető annyi színnel, ritmussal és változatossággal szórakoztat.

A Petruska színpadi játéka (A. Benois munkája) kitűnő alkalmakat nyújt a zeneszerzőnek. A témája nem új. A varázsló megeleveníti a marionetteket, akik tragikus szerelmi harcot vívnak, amíg visszakerülnek kis színpadukra. A varázsló azonban megretten merész játékatól, mert a szerelmében szerencsétlen Harlekin alakja fenyegetően kísérti.

Az Operaház nagy felkészültséggel mutatja be az újdonságot. Színpadi képei hatásosak. A főszereplők: Ptasinszky Pepi, Andor Tibor, Brada Rezső, és dr. Dalnoky Viktor artisztikus mozgásaikkal és mimikájukkal magyarázzák a szemnek azt, amit a fül megkíván. A betanítás nehéz munkáját Rékai Nándor végezte lelkesedéssel, és csaknem kielégítő eredménnyel. A tegnapi főpróba nagyszámú közönsége megértve, vagy meg nem értve a mű jelentőségét, érdeklődését nem vonta meg az ünnepélyesen installált Petruskától.

Kern Aurél: Petruska Sztravinszkij balettje az Operában¹⁰

Annyi bizonyos, hogy Sztravinszkij Igor muzsikája nem a zene szépségideálja. Ha azonban elfogadjuk a zenei naturalizmus létjogát, amiben benne van a rútnak, mint esztétikai tényezőnek az elismerése is, – a Petruska zenéjét korszakot jelző, nagyszerű alkotásnak kell mondanunk. Hogy élvezhessük, felejtünk el sokat, jóformán mindent, ami eddig a muzsikában konzervatív alapon gyönyörűséget szerzett nekünk. Dallam (a szó régi értelmében) melegség, érzelem, a formák és szimmetriák finom játéka, lelket üdítő harmónia: – mindezt hiába keresnők a fiatal orosz titán művészetében. Aki ilyesmire vágyik, menekedjék ettől a művésztől. Még az utat sem fogja megtalálni, mely élvezéséhez vezet. A benne rejlő szépséget, tartalmat még kevésbé. A huszadik század muzsikája, mindaz, ami modern, és-vagy alapja és kiindulópontja a jövőnek, vagy pedig átmenet egy még ismeretlen jövő felé: egészen más tényezőkön épül. Szín erő, ritmus, hihetetlenül felfokozott kifejezés, realizmus, naturalizmus, kendőzetlen igazságok keresése, a végsőkig fokozott idegingerek: ezek a muzsikájának alapelemei. Kétségtelenül a mai kor lelkületéből fakadtak, hiszen minden nemzet szimfonikus zenéjében felbukkannak, sőt, a jazzbandben népies kicsinyített tükörképük mutatkozik. Tehát nem lehet napirendre térni a kérdés fölött. A mai kor nem is veszi idegenkedéssel, a fiatalság meg éppenséggel rajongva fogadja a zenei fejlődésnek ezt a fordulatát. A Petruska is ma este viharos, nagy sikert aratott. Tömérdek taps volt, a közönség zöme tapsolt, s a szereplőknek, karmesternek, balettmesternek sokszor kellett a lámpák előtt megjelennie. Sztravinszkij, s vele együtt az egész ultramodern zenei irány visszhangot kelt már, és hiábavaló.

Nagyon sokat nyom a latba a mai sikernél a Petruska rendkívüli színpadi hatása. Igaz, hogy valósággal nehéz volna Sztravinszkij zenéje mellett a színpadi akciót elejteni. Az orosz vásár nyüzsgése oly elevenen, plasztikusan megvan az orkeszter festésében, a zene csodálatos ritmikus ereje oly ellenállhatatlan, hogy a színpad, minden szereplő szinte ösztönszerűen mozgássá, cselekvéssé váltja át, amit Sztravinszkij diktál és szuggerral

¹⁰ Magyaróság, 1926. december 12.

neki. Ez a partitúra egy zengő kinematogram, melyet a rendezőnek egyszerűen le kell olvasnia és akcióvá változtatnia. Ami Gábor Józsefnek, ki a darabot beállította, pompásan sikerült is. Vannak apró banalitások, például a dadák tánca, mindegyik egy-egy csecsemővel a karján, kiket méltán féltünk az agyrázkódástól. Vagy az a jelenet, mikor a féltékeny szerecsen formálisan kettészeli Petruskának, a paprikajancsinak a koponyáját, s mikor aztán az eleven színészt ügyesen kicserélik egy bábuval: Petruska feje széthull, mint egy bonctani preparátum. Ezek fonák dolgok. De az egész játék roppant eleven, a képek színesek- majdnem túl színesek – és festőiek. A paprikajancsit Andor táncolja ügyesen és sok színészi ötlettel, Ptasinszky Jozefin bájosan groteszk balerina és a fiatal Brada eleinte mulatságos, aztán félelmetes és vad a szerecsen szerepében.

A muzsikát, melyet többször, legutóbb tavasszal a szerző jelenlétében hallottunk hangversenyeken, s mely nem más, mint az orosz népzene, egy hatalmas, a legteljesebb művészet eszközeivel megalkotott egyvelege, ez alkalommal Rékai Nándor dirigálta. Ragyogó színeket és lenyűgöző ritmusokat varázsolt elő az orkeszterből.

H. GY.: Tánc a tanári oklevélért Huszonhét tánctanárjelölt vizsgája a Vigadóban¹¹

Táncvizsga a Vigadóban. De nem amolyan piknikes, charlestonos, reggelig tartó vigaság. Komoly táncérettségi. F fiatal hölgyek és urak bizottság, miniszteri biztos előtt adnak számot arról, hogy mit tudnak. Aki megállja a vizsgát, tanári oklevéllel távozik innen.

A jelöltek a helyzethez illő komolysággal, és –valljuk be –izgalommal állnak a pompás tornászsorba. A hölgyek fekete szoknyában és fehér blúzban, az urak fekete nadrágban és fehér ingben, de valamennyien kipirult arccal vonulnak a közönség és a bizottság elé.

Tomcsányi miniszteri tanácsos úr beszéde nyitja meg a Magyar Országos Táncmesterképző Tanfolyam gyakorlati záróvizsgáját, bizony ilyen hosszú neve van hivatalosan annak az alkalomnak, amelyért ennyien eljöttünk a Vigadóba.

Megkezdődik a vizsga. A huszonhét tanárjelölt együttesen mutatja be a különféle tánclépéseket. A táncvilágtörténelem kronológikus rendjében összeállított bemutató során a polka, mazurka, keringő után eljutunk a modern táncokig. Végre ismerős zene: charleston! Tehát mégis Pesten vagyunk 1927-ben, már-már kételkedni kezdtem benne.

Új fejezet: a magyar tánc. Mégsem halt meg és a közeljövő tánctanárai, hiszen éjfél előtt valamennyien azok lesznek, gondoskodni fognak arról, hogy ne is halhasson meg a következő években.

Az idei huszonhét vizsgázó között találjuk Vécsey Elvira bárónőt és Brada Rezsőt, aki az Operaháznak régi táncosai, azonkívül demokratikus rendben és harmóniában vegyül a többiek közé Ferdinándy Gyula volt belügyminiszter leánya.

A táncok időrendbeli felosztottságát most földrajzi tagozódás váltja fel. Hollandi, spanyol tánc. Utánuk egy angol duett, amelyet igazi művészettel és finomsággal mutatnak be Andrasowszky Lili és Adorján József, régi táncdinasztia fiatal tagja. Színes sorban

¹¹ Újság, 1927. március 17.

vonulnak fel a többi nemzetek. Orosz muzsika ütemeire csodálatos érettséggel és a zene minden eredetiségét érzékeltetve táncol egy orosz kompozíciót Rahmer Emmy. Azután újból magyar csárdásmuzsika, palotás.

Most már csak egy beidegződött súlyos félreértést kell eloszlatnom. Tartozom ezzel a táncmesterképző akadémiának, tanárainak és növendékeinek. Ha valahol azt méltóztatik hallani túlságosan átszellemülten és egybeforróan táncoló párról, hogy:

– Úgy táncolnak, mint a profik!

Kérem, ne tessék elhinni. A tánc professzionistái általában nagyon decensen mozgó emberek. Senkinek sem lehet kifogása ellenük, még a legszigorúbbnak sem. Ez az a tanulság, amit mi szegény, robotos, táncchoz bizony alig jutó laikusok magunkkal hoztunk a mai vizsgáról, a Vigadóból.

Gaubier nyilatkozik az operai incidensről, munkájáról és terveiről¹²

Gaubier Albert rövid operaházi pályafutása alatt is meg tudta szerezni művészetével a budapesti közönség szeretetét és becsülését.¹³ Manuel de Falla táncjátékának a betanításánál olyan teljesítményt nyújtott, amely feltétlen elismerésre készítet. Éppen ezért sajnálatos, hogy a kitűnő művész és az Operaház vezetősége között az ismeretes kellemetlen incidensből kifolyólag áthidalhatatlan ellentétek keletkeztek és Gaubier nem lép már fel többé az Operaházban, ahol tudásának, energiájának és tehetségének még sok hasznát vehették volna. Őt magát azonban kevéssé érinti a dolog, mivel a jövő hónaptól kezdődően már megvan az új szerződése külföldre. Megkértük a kitűnő táncművészt, hogy az Újság olvasói részére ismertesse a sajnálatos affért a saját nézőpontjából.

– Hogy az elején kezdjem- mondta Gaubier, – engem nem a pénzszerzés vágya, hanem a művészi ambíció hozott az Operaházba. Ha pénzt akarok szerezni, elszerződöm valamelyik varietébe, ahol busásan megfizetik a művészetemet. Ide pusztán csak a művészetért jöttem, hogy szépet és jót csináljak. Sarkallt az ambíció, fűtött a lelkesedés, hogy minél tökéletesebben hozzuk színre Falla balettjét, és aki látja, mindenki azt mondja az Operaház előadására, hogy igazán nagyszerű. Nap-nap után, reggeltől késő délutánig, sőt, ha a színház játérendje engedte, késő estig próbáltunk három hónapon át. Nem panaszkodhatom, a közreműködők mind szívesen fogadták azt, amit mutattam és szorgalmasan gyakorolták lépésről lépésre a táncokat. Sok kitűnő tehetséget is találtam közöttük.

– Ez a nagy munka, a három hónapi folytonos próba természetesen az idegeimre is hatott, de hát melyik művész nem ideges? Kissé megviselt idegzettel kaptuk az első zenekari próbát, amikor Failoni¹⁴ karmesterrel már differenciáim támadtak. A balett

¹² Újság, 1929. január 8.

¹³ Albert Gaubier (1908-1990) lengyel-svéd származású táncos, aki 1927-ben táncolt a Gyagilev vezette Orosz Balettben. Az ő betanításában, koreográfiájában került sor Budapesten A háromszögletű kalap című balett bemutatására.

¹⁴ Sergio Failoni (1890-1948) kiváló olasz karmester, aki 1928-tól vezényelt az Operaházban. Második felesége Klier Nelly balerina volt.

ugyanis nem olyan, mint az opera, vagy más zenei mű. Itt a tempóknak mindig ugyanazoknak kell maradniuk, mert egy mozdulat, ami az egyik tempóban szép és hatásos, lassúbb tempóban unalmas és szögletes, gyorsabban pedig komikus lehet. A balettben minden tánc, minden mozdulat a zenéből indul ki. Ezért azután nem lehet a tempót megváltoztatni, mert akkor a mozdulatok és táncok a hatásukat veszítik. Én ragaszkodtam azokhoz a tempókhöz, amelyeket Falla is használ, aki nem egyszer dirigálta már saját maga a darabját. Failoni más és más tempókat vett s ragaszkodott hozzá, hogy a tempók megállapítása az ő szuverén joga. Radnai igazgatót kértem erre fel, hogy hasson Failonira a tempókat illetően. Ő meg is ígérte, de kisebb tempóbeli eltérések még az előadásokon is mutatkoztak, amik persze csak növelték a súrlódási felületet Failoni között és köztem.

– A feszült és ideges hangulatot a bemutató sikere nem szüntette meg. Amikor az emlékezetes szerdai előadás előtt kértem Failonit, hogy zenekíséret nélküli táncomat ismét illesszük be, azt hittem, rendben van a dolog. Nyugodtan bele is kezdtem a táncba – amely nem stepp, ahogyan írták, hanem egy nehéz, kopogós tánc, aminél a kopogást nem a talpával, hanem a sarkával csinálja az ember –, amikor egyszerre csak bevág Failoni és játszik a zenekar. Azt hittem, leszédülök. A nézők most mind azt fogják hinni, hogy én nem tudom a dolgomat, én hibáztam el a szerepemet. Természetes és érthető, hogy ilyen körülmények között idegességem a tetőpontjára hágott, s bizony nem is tudom, hogy miket mondhattam a színpad mögött. Egy azonban biztos: nem akartam kimenni többet a közönség elé és nem akartam folytatni az előadást. Valaki azután úgy lökött ki erővel a színpadra, amikor ismét a jelenésem következett.

– Nem rekriminálok és nem is akarok nagy káoszt csinálni ebből az egész ügyből, de azt mégis szeretném, hogy ha a balett, amelyet betanítottam, úgy menne tovább, ahogyan én tanítottam be. Ehhez ugyanis a művészi reputációm függ. Nem adhatom oda a nevemet, mint betanítóét olyasvalamihez, ami nem tőlem származik, mint ahogy idegen tollakkal sem akarok ékeskedni. Ragaszkodtam ahhoz, hogy írják ki a színpadra, hogy a molnár szólótáncának a koreográfiáját Mjaszin¹⁵ készítette. Ezt ugyanis változatlanul átvettem tőle, mert szebbet és jobbat nem tudnék csinálni. Az a koreográfia azonban, amelyet Brada Rezső táncol a molnár szerepében nem Mjasziné és nem is tőlem való, így tehát a nevemet sem adhatom hozzá, mint betanítóét. Ez az ő egyéni tánca, amely az én művészi felfogásomat nem fedi. Én különben is alkalmasabbnak tartom erre a szerepre Kőszegi Ferencet,¹⁶ aki tudja is a szerepet. Ide karakter táncos való, s Kőszegi az. A balettben is vannak különböző táncosok: az egyik klasszikus táncos, a másik jellemtáncos, és így tovább. Már most, ha például egy klasszikus táncossal táncoltatnak egy olyan szerepet, amely karaktertáncosnak való, akkor ez rendesen úgy hat, mintha egy operában a basszus szerepét tenoristával énekeltenénk, ami ugyebár lehetetlenség. Ezért az előadásért nem is vállalom a felelősséget, mert ez nem az én munkám. Én tiszta

¹⁵ Leonyid Mjaszin vagy Léonide Massine (1896-1979) orosz táncos és koreográfus, a Gyagilev vezette Orosz Balett vezető művésze. Jelentős művei közé tartozik többek között a Parade (1917) és A háromszögletű kalap (1919), mindkettő Picasso díszleteivel és jelmezeivel.

¹⁶ Kőszegi Ferenc (1903-?) 1921-1962 között az Operaház művésze. Remek klasszikus technikája és színészi képessége a két világháború közti időszak vezető művészévé avatta.

művészetet akarok és akartam, s azt szeretném, ha az, amit teljesítettem, s amiről minden hozzátérő el is ismerte, hogy jó, változatlanul jó is maradna.

Ebben a hónapban egy önálló táncost keretében búcsúzóan a budapesti közönségtől, s azután külföldi szerződésemmel teszek eleget. A jövő évadban azonban ismét ellátogatok ide, a tehetségek hazájába, ahol mindig jól éreztem magamat.

Van több balett-ötletem is, aminek egy részét talán addigra meg is fogom valósítani. Egyelőre csak úgy köszönök el: a viszont látásra.

„Nem vagyunk orfeumban!”

Radnai Miklós fölmentette operaházi alkalmaztatásából Albert Gaubier-t¹⁷

Albert Gaubier az elmúlt szezon végén nagy sikerrel vendégszerepelt, mint balett-táncos a budapesti Royal Orfeumban. Itt meglátta a jeles táncost egy budapesti impresszárió, akinek közvetítésével Albert Gaubier bekerült balett-táncosnak az – Operaházba.

Az Operaházban azonban nem kezdhetett el azonnal működését, mert szanatóriumba kellett mennie, ahol megoperálták, s ahol hosszú időt töltött. Teljes felgyógyulása után három hónapon keresztül részt vett a Háromszögletű kalap című balett próbáin és elég szép sikerrel lépett a pesti közönség elé a balett bemutatóján is.

Albert Gaubier képességéről megoszlott a kritikusok véleménye. Bizonyos azonban, hogy túlnyomó részt olyan kritikák jelentek meg a francia táncosról, amelyek nem voltak a leghízelgőbbek. Albert Gaubiert nagyon bosszantották ezek a kritikák, s talán éppen ennek a következménye volt az, hogy Gaubier a Háromszögletű kalap legutolsó előadásán nyílt színpadon annyira elvesztette önuralmát, hogy egy vélt sérelem kapcsán lekiáltotta a zenekarba Failoni karmesternek:

– Das ist Schweinerei! (Ez disznóság!)

Ezt meghallotta a nézőtérén ülő Radnai Miklós¹⁸ igazgató és – Albert Gaubier, ma már nem tartozik az Operaház kötelékébe.

Albert Gaubier kijelentette a Magyarországi munkatársának, hogy a balettben van egy száma, amelyet zene nélkül táncol. Ezt a számot egyszer már kihagyták, a második előadásán ismét eltáncoltatta, a Háromszögletű kalap utolsó előadásán azonban éppen akkor, amikor hozzá akartam fogni a tánchoz, Failoni karmester egyszerűen tovább ment a zenekarral.

– A közönség azt hitte rólam, – mondja – hogy nem tudom szerepemet. Felháborodtam és mértéktelen dühömben lekiáltottam a karmesternek valamit, hogy mit, azt nem tudom. Az

Operaházhoz még egy estére szóló szerződés kötött, én azonban megjelentem Radnai igazgatónál és felbontottam szerződésemet. Budapesten még egy táncestélyt adok, s azután Párizsba utazom.

¹⁷ Pesti Napló, 1929. január 5.

¹⁸ Radnai Miklós (1892-1935) A Zeneakadémia tanári pulpitusáról nevezték ki 1925-ben az Operaház igazgatójává. Igazgatása alatt élte az intézmény az aranykorát, amelyet európai színvonalú, igényes művészi munka és nagy fejeglem jellemezett. Zeneszerzőként jegyzett balettje Az infánsnő születésnapja.

Radnai Miklós a következőket mondotta a Pesti Napló munkatársának: –Az az elmaradt tánc, amelyet zenekíséret nélkül táncolt a Háromszögletű kalap bemutatóján Gaubier, nincs semmi féle kapcsolatban sem a balettel. Ez egy stepp-tánc, a dzsiggelésnek egyik fajtája, amelyet a közönség tapsára, mint ráadást táncolt el Gaubier a premieren. A bemutatón szemet hunytam ez előtt a szokatlan produkció előtt, de az csak természetes, hogy a további előadásokon nem hagytam steppelni Gaubier-t. A Háromszögletű kalap utolsó előadásán, amikor Failoni átugrotta ezt az önkényes ráadás-számot, Gaubier szörnnyű dühbe jött, hangosan kiabált a kulisszák [mögül].

A háromszögletű kalap Balettbemutató az Operaházban¹⁹

A modern táncművészet, amelynek eredeti megnyilatkozásait már esztendőkkal ezelőtt hirdette az Orosz Balett és amelyet a háború előtt Reinhardt kísérelt meghonosítani Európában, most a magyar Opera színpadára is eljutott. Szombaton este Manuel de Falla, a legújabban feltűnt spanyol zeneszerző Háromszögletű kalap című táncpantomimje már az új tánctechnika látványos és tündöklő külsőségeiben került színre az Operaházban.

A verizmus és a naturalizmus, amelynek összes megnyilvánulásai még egy szimbolikus történet előadását is közelebb hozzák a közönséghez, a látványos revü hódító korszakának idején elavult naivitásnak tünteti fel a múlt század végi balett cikornyás táncprodukcióit. Falla táncműveinek célja nem egyéb, mint hogy a zeneértő közönségnek és a tánc rajongóinak egyaránt örömet szerezzen, mert az egyetlen felvonásba összesűrített, egymást váltó jelenetek szédületes forгатaga és vakítóan káprázatos színpompája lüktető életet és lendületet visz az előadásba, amely megragad és lenyűgöz.

A darab története egyszerű spanyol humoreszk, amelyet Alarcon novellájából írt át Sierra. A Háromszögletű kalapot, a hatalom jelvényét itt a csámpás corregidor viseli kopasz fején. A szép molnárné körül legyeskedő, kivénült Don Juan csúfos kudarcának és siralmas elpáholtatásának történetét viharos gyorsasággal pergeti le számtalan szellemes és művészi táncfigurában az Operaház balettkara. A főszereplő ezúttal is orosz táncsillag, Albert Gaubier, aki nemrégiben még Gyagilev művészegyüttesével szerepelt Budapesten. Gaubier bravúros táncművész. Mozdulatai, arcjátéka és taglejtései annyira kifejezőek, hogy alakításában a feleségére féltékeny molnár lelkivilágának minden legcsekélyebb mozzanatát viszi a színpadra. Gaubier művésze azonban annyira egyéni, hogy helyenként nem talált kapcsolatot Falla zenéjével és bár minden elismerésre méltó ízléssel tudott megállni az akrobatizmus határán, az orosz művész teljesítménye talán inkább káprázatos volt, mint átszellemült. Gaubier nem Nizinszkij²⁰ utóda!

¹⁹ Nemzeti Újság, 1928. XII. 30.

²⁰ Vaclav Nizinszkij (1889-1950) az Orosz Balett csillaga 1909 és 1913 között. Táncosként és koreográfusként olyan művek kötődnek a nevéhez, mint A rózsá elke vagy a Petruska (mindkettő Fokin koreográfiája) illetve az Egy faun délutánja, a Játékok illetve a Tavaszi áldozat (saját művei). Dementia praecox miatt az 1920-as évektől már nem lépett színpadra, életét különböző elmegyógyintézetekben töltötte. Felesége a magyar Pulszky Romola volt. Nizinszkijt adta vissza a XX. század elején a színpadi férfi tánc becsületét. Előadásai legendások voltak.

Mint rendező és koreográfus, ugyancsak a vendégművész végezte az újdonság színpadi beállításának munkáját. Ezen a téren is szép teljesítményt nyújtott Gaubier, mert a szebbnél szebb színhatásokban kibontakozó táncképek összbenyomása, a tömegjelenetek példás ötletességgel való megoldása olyan művészi élményben részesítették a közönséget, amelyet a régi fogalmak szerint való baletttől alig várhatott. Az Operaház balettkarának tagjai közül elsősorban a corregidort alakító Harangozó Gyula szereplése volt figyelemreméltó. Ez a fiatal táncművész ritka tehetség, akinek fejlődése az átlagon messze felülemelkedő pályát jósol számára. Bájos és rendkívül finom volt Misley Anna a molnárné szerepében, a többiek közül a nagy tehetségű Brada Rezső, Raksányi Juliska, Bordy Bella²¹ kecses és ízléses táncjelenetei kitűnőek voltak. A táncművelet egyetlen dalát Némethy Ella nagy művészettel énekelte.

Az Operaház balettkarának összes tagjait megilleti az elismerés nem csak egyéni szépségükért, hanem azért a lelkes igyekezetért, amellyel alkalmazkodtak Gaubier útmutatásaihoz. Érdekes újítás volt egyébként az is, hogy a balettkar tagjai valamilyen sarkos cipőben lejtették el Falla zenéjére a sokszor igen bonyolult spanyol táncokat.

A kitűnően sikerült bemutató hőse azonban Sergio Failoni karnagy volt, aki magával ragadó lendülettel és klasszikus művészi tudással vezényelte Falla sokszínű dalamos zenéjét és mint annyiszor, ezúttal is partitúra nélkül vezette végig az együttest és zenekart a modern spanyol zeneszerző alkotását. A színpadi kép gyönyörű volt és Oláh Gusztáv²² díszleteinek csillagos ege az andalúziai falvak tavaszi varázsát vetítette a közönség elé.

Gajary István: Csongor és Tünde Weiner Leó táncjátéka az Operaházban²³

Valamikor régen, még a jó békeidőkben egy pompás karcolat jelent meg Az Újság-ban. Az író azt mutatta be igen szellemesen, hogy még az eléggé hű fordítás is mennyire megváltoztat valamely verset, s Ady egyik költeményének egy szakaszát addig fordígtatta magyarból németre és viszont, amíg egészen más vers nem lett belőle, amelynek semmi köze sincs az eredetihez.

Ez a karcolat jutott az eszembe a Csongor és Tünde táncjáték bemutatóján. Vörösmarty megkapó drámai költeményéhez annak idején Weiner Leó, a magyar zeneszerzőgárda külföldön is elismert kiváló tagja írt ötletes és finom kísérő muzsikát, amely úgy a hangversenytermekben, mint a poetikus darab előadásain szép sikert aratott. Az Operaház vezetősége ehhez a zenéhez szöveget íratott Márkus László főrendezővel, és így táncjáték lett a kísérő muzsikából.

²¹ Bordy Bella (1909-1978) a tárgyalt időszak legjelentősebb karakter balerínája, aki sokrétű kapcsolatrendszerével a balettre irányította a figyelmet. Korának kétségtelen sztárja volt, filmekben is szerepelt.

²² Oláh Gusztáv (1901-1956) Korának kimagasló művésze, az Operaház díszlet- és jelmeztervezője, rendezője. A balettlelet szűrke eminenciása, aki aktívan alakította a budapesti balett sorsát.

²³ Újság 1930. nov. 9.

Gajáry István: Miklós napja Díszelőadás az Operaházban²⁶

Márkus László²⁴ a hivatott író készségével, és a gyakorlati színházi ember avatottságával végezte el feladatát, de keze és fantáziája természetesen kötve volt. Ragaszkodnia kellett az eredeti meséhez, amelyet azonban nem ültethetett át színpadra a maga teljességében, mivel a már meglevő zene alá kellett dolgoznia. Így azután Vörösmarty művének gazdag anyagából vajmi kevés jutott csak a szövegbe, amely az eredeti darabnak csupán néhány motívumát menthette át a táncjátékba, ezt is erősen leegyszerűsítve és átstilizálva.

A táncjáték koreográfiáját Jan Cieplinski,²⁵ a stockholmi operaház balettmestere készítette. Munkája nem egyenlő értékű. Ritmus és élénkség van ugyan a színpadi mozdulatokban, ezek azonban nem mindig domborítják ki a szöveget. Vajmi gyakran még az a néző sem tudja, hogy mi történik a színpadon, aki Vörösmarty művét alaposan ismeri. Ez azonban még kisebb baj volna, ha a színpadi rész legalább olyankor, amidőn nem érti a néző a cselekményt, mindig megkapóan szép lenne. De nem mindig az. Igen sikerült és hatásos is az ördögök és manók tánca, s a tömegjelenetek általában jobbak, mint amikor csak egy-két szereplő van a színpadon. Ilyenkor a darab bizony nem egyszer unalmassá válik.

S ezen még Weiner Leó muzsikája sem segít. A finom zenei ötletek kellő érvényesülését zavarja és meg is nehezíti a színpad, amely mégis csak megosztja és részben magára hívja a figyelmet. A néző nem tudja magát teljesen elvonatkoztatni a színpadi részről, s ezért a zene ötletziporkái sem hatnak úgy, mint a hangversenyteremben. Azonkívül a színpadi játékkal kapcsolatosan a zene lírai, különösen pedig szerelmi részét túlságosan hűvösnek és mesterkéltnek érezzük. Az őszinte, forró szenvedély hiányát a szerelmi kettős munkájában a színpad domborítja ki. Weiner Leó egyébként értékes és szellemes zenéjének sokat árt ez a beállítás, mert hiányosságait élesebben aláhúzza, jó tulajdonságait pedig tompítja, ahelyett, hogy kiemelné.

A legszebbek az előadásban ifj. Oláh Gusztáv díszletei, amelyek ötletes és megkapó képeket tárnak a néző elé. A szereplők tehetségük és tudásuk legjavát állították a siker szolgálatába. Brada Rezső mint Csongor bebizonyította, hogy nem csak nagyszerű táncos, de kitűnő mimikus is. Szalay Karola szépsége és mozdulatainak üde bája Tünde szerepében érvényesült kiválóan. Vécsey Elvira, Keresztes Mariska, Hamala Irén, Erdélyi Géza és Pintér Margit alakításai szintén teljes dicsőreget érdemelnek. A zene betanításáért és elvezényléséért Rékai Nándor karnagyot illeti elismerés. A közönség elég melegen fogadta az újdonságot, s a szereplőkkel együtt a szerzőt és Cieplinski balettmestert is többször kitapsolta.

Az új táncjáték után Hubay Jenő nagysikerű lírai dalműve, A cremonai hegedűs került színre. Szabó Lujza, Laurisin Lajos, Svéd Sándor, Losonczy és Pusztay szereplésével. Ők is sok tapsot kaptak az előadást temperamentumosan és gondosan vezénylő Fleischer Antal karmesterrel együtt.

²⁴ Márkus László (1881-1948) díszlet- és jelmeztervező, rendező, Radnai Miklós halálától az Operaház igazgatója (1935-1944)

²⁵ Jan Cieplinski (1900-1972) lengyel balettmester, koreográfus. Jó képzettségű táncos, aki mind az Orosz Balettből (1925-27), mind Anna Pavlovánál táncolt. 1931-től többször, hosszabb időn keresztül dolgozott a budapesti Operaházban. Elvárás volt vele szemben, hogy magyar baletteket készítsen, ezek közül az első volt a Csongor és Tünde (1930)

E díszelőadás műsora a nemzet imádságával, a Himnuszal kezdődik, s az ifjúság üdvözlő beszédén és néhány hangversenyszámon kívül két magyar darabot prezentál a Kormányzónak: Poldini Ede derűs kis operáját, a Csavargó és királyleány-t, amely már hosszabb idő óta nem szerepelt a játékrendben és egy újdonságot: a Pesti karnevál című táncjátékot, amelyet Liszt Ferenc magyar rapszódiaiból, és más szerzeményeiből állítottak össze.

Az Operaház kiváló művész-igazgatójának, Radnai Miklósnak régi vágya és programja, hogy Lisztnek, a nagy szimfonikus komponistának helyet szorítson az Operaház játékrendjében is. A Pesti karnevál, amely a kiegyezés korának hangulatát, a magyar tánc, a magyar virtus diadalát viszi bájos és megkapó milióban, egy farsangi multság keretében színpadra, az első kísérlet e szép program megvalósítása terén.

S ezt a kísérletet csak teljes siker koronázhatja, mert Liszt csodálatos muzsikája, izzó ritmusú, remek rapszódiai kétségkívül még jobban magukkal ragadják a szíveket a színpad illusztráló, színes keretében, mint amikor csak zongorán vagy zenekaron csendülnek fel. Biztosítja a hatást Szikla Adolf karnagy kegyeletes zenei feldolgozása is, valamint Szemere Árpád művészi rendezése, Brada Ede pompás koreográfiája, s a szereplők lelkes, odaadó játéka.

Az ifjúság ünnepéhez illőn, az Operaház balettkarának ifjú, tehetséges tagjai személyesítik a Liszt-pantomim hálás szerepeit, a régi Pest és a régi Bécs egykori figuráit, s az előadást is egy kitűnő ifjú dirigens: Ferencsik János, az Operaház nagy reményekre jogosító karmestere vezényli. A Kormányzó névünnepe így egyszersmind az ifjúság, a Giovinezza ünnepe is. A magyar jövő ünnepe, a szebb és jobb jövőndő, amelynek eljövételén senki sem munkálkodik annyit, mint az a férfiú, akit a szombati estén a magyar művészet és a magyar közönség együtt ünnepel.

Liszt muzsikája teljes fényében ragyog az operaszínpadon. Pompás ritmusai, eleven, lélettel teli dallamai ma is megkapják a hallgatók lelkét. Igen jól számított az Operaház vezetősége, amidőn ehhez az ügyesen összeállított Liszt-egyveleghez szöveget és koreográfiát készítettett és ezt a munkát Szemere Árpádra és Brada Edére bízta, mert mind a ketten legelsőrangú munkát végeztek. A szöveg maga kiválóan domborítja ki a muzsika szépségét, és anélkül, hogy túlságosan előtérbe nyomulna, mindig érdekel és mindig leköti a néző figyelmét.

1867 farsangjának egy bál estjét tárja elénk a színpad. Az Európa-szálló (a mai főkapitányság épülete) báltermében gyülekezik össze a bálozó fiatalság a komoly gardeokkal, a kiegyezés évének magyar viseletében. Díszes katonai egyenruhák teszik tarkává a férfiak csoportját, míg a lányok az akkori divat szépséges ruháiban pompáznak. Kedves szerelmi jelenet játszódik le az egyes táncok között. Egy bécsi kislányt meghódít egy daliás huszártiszt tüzes csárdásával, s a dolog vége természetesen eljegyzés. Az igénytelen kis történetet nagyszerű rendezői ötletekkel fűszerezi Szemere Árpád, gyönyörű díszletekkel

²⁶ Magyar Színpad, 1930. december 5.

támasztja alá ifjabb Oláh Gusztáv és pompás ruhákkal ékesíti Pauszpertl Terka²⁷ művésze. Brada Ede koreográfiája teljes elismerést érdemel. A körmagyar, a csárdás, a nagy mazur, a keringő és a galopp egytől-egyig nagyhatású táncok, amelyek gyönyörködtetik és lebilincselik a nézőt. A színpad mindig változatos és szép. Liszt Ferenc muzsikája mellett kétségtelenül a fent említett művészi vezetőké a nagy siker oroszlnársze. De méltán osztozhatnak velük a sikerben a szereplők is. Szalay Karola,²⁸ aki a bécsi leány szerepét játssza, bájos közvetlenségével, ragyogó fiatalásával és tökéletes táncával most is mindenkit meghódít. Bordy Bella, az egyik magyar leány megszemélyesítője szintén teljes dicséretet érdemel. Szép tánca és fiatalságának üde bája nagy sikert biztosított számára. Kőszegi Ferenc délceg huszártisztje, Harangozó Gyula²⁹ kedvesen játszó bécsi úrfija, Brada Rezső bálrendezője, Szabó Józsa bálanyája, Kodolányi Alajos ezredese, továbbá Vera Ilona³⁰ és Mátrai Irén két bálzó leánya mind elsőrendű alakítások.

Külön dicsérettel kell megemlékeznünk az előadást vezénylő Ferencsik János karmesterről, aki maradéktalanul juttatta érvényre Liszt Ferenc muzsikájának minden szépségét. A közönség igen melegen fogadta az újdonságot, és tapsaival nagyon sokszor a lámpák elé szólította a szereplőkkel együtt Szemere Árpádot, Brada Edét és Ferencsik karmestert is.

A díszelőadás egyébként a Himnusszal kezdődött, amelyet a közönség állva hallgatott végig. Utána Gedényi Mihály, a Turul Szövetség országos vezére köszöntötte határos üdvözlő beszéddel Horthy Miklós kormányzót. Az újdonság után a budapesti egyetemi énekkarok néhány élvezetesen előadott száma gyönyörködtette a közönséget, Vaszy Viktor karigazgató avatott vezetése mellett, majd Poldini bájos egyfelvonásosának, a Csavargó és királyleánynak pompás előadásával végződött a díszelőadás.

Gajary István: Opera³¹

Delibes_Leo egyik legszebb és legnépszerűbb alkotását, a Coppéliát illesztette ismét játékrendjébe szombaton este az Operaház. Ez a gyönyörű zenéjű és kedves szövegű darab, amely a múlt század második felének színpadi művei között igen előkelő helyet foglal el, a romantizmus jegyében fogant. Éppen ezért táncokban és előadásának külső formáiban is jobban kellene alkalmazkodni a zene romantizmusához. Az Operaház előadásának az egyetlen hibája, hogy ezt nem teszi. A táncok kissé túlságosan stilizáltak és távol állanak attól a formától, amit a Coppéliában mindig elképzeltünk. Cieplinski

²⁷ Pauszpertl (később Nagyajtay) Teréz (1897-1978) Az Operaház varrónőjéből lett a ház jelmeztervezője. Pályájának további része főként a Nemzeti Színházhoz kötődik.

²⁸ Szalay Karola (1911-2001) Bordy Bella mellett az 1930-45 közötti időszak nagy sztárja. Jó technikájú lírai balerina.

²⁹ Harangozó Gyula (1908-1974) zseniális karaktertáncos, aki az 1920-as évek közepétől aratott átütő sikert. Koreográfusként 1936-ban mutatkozott be (Csárdajelenet), részben jellegzetes karakterbalettjeiből épült fel a „magyar repertoár”, később (1950-60) a balettegyüttes igazgatója is.

³⁰ Vera Ilona (1911-1943) Jó klasszikus felkészültségű, elsősorban lírai balerina. Harangozó Gyula első felesége.

³¹ Újság, 1932. május 16.

balettmester ugyan sok ötletet, színt és temperamentumot vitt a koreográfiába, de talán az újszerűség keresése miatt vétett a stílus ellen. Színpadra mindazonáltal szép és gyönyörködtető.

Különösen pompás a második kép eredeti és hatásos táncaival. Ifjabb Oláh Gusztáv díszletei inkább a táncokhoz, mint a zenéhez alkalmazkodnak. A zseniális fiatal művész szintén nem Delibes romantizmusából indult ki, amidőn díszleteit megtervezte, de ha ettől a stílusbeli tévedéstől eltekintünk, ő is gyönyörű munkát alkotott. A színház ezúttal a táncjáték harmadik képéből is nyújt némi ízelítőt. A harmadik képből idáig csak a finálét szokták játszani, a második kép végére illesztve. Ezúttal a megkapó nagy keringőt is játsszák és a színpad ismét visszatér az első kép színhelyére. Sajnos, hogy a nagy táncegyüttest és a pompázó ünnepi felvonulást nem illesztették bele a darabba. A harmadik képet ugyanis sehol sem játsszák a maga teljes egészében, csupán a párizsi nagy operaházban. A mi Operaházunk, noha a jóakarát megvolt benne, nem tudta idejében megszerezni a kép zenei anyagát, amelyet a párizsi nagy operában kellett volna lemásoltatni. De így is szép munkát végzett a színház a bájos balett felújításával, és végre ismét sikerült egy állandó műsordarabbal gazdagítani a játékrendet.

A szereplők egytől-egyig kitűnőek. Szalay Karola nem mindennapi tehetsége Swanilda szerepében pompázik. Brada Rezső kitűnő Ferenc, Harangozó Gyula pedig ötletes Coppélius. A többiek közül főleg Vécsey Elvira, Keresztes Mariska, Vera Ilona, Bordy Bella, Kőszegi és Andor Tibor táncait kell különös dicsérettel kiemelni. Az előadást Berg Ottó vezényelte színesen és lendületesen. Ugyancsak ő hangszerezte a harmadik felvonás keringőjét stílusosan és jól hangzóan. A közönség igen melegen fogadta a felújítást, és sokat tapsolt a szereplőknek. A balett előtt Kodály Zoltán Székelyfónója került színre az ismert előadásban.

Az Elssler Fanny színpada³²

Az Operaház szombaton, április 8-án mutatja be az Elssler Fannyt,³³ Nádor Mihály és Faragó Jenő táncjátékát. Az új balett, melynek előadása ötnegyed órát vesz igénybe, hat képből áll. Mind a hat kép a biedermeier Bécsben játszódik, anno 1830. Az első kép Elssler Fanny szobája. A második kép a színház folyosója. A harmadik a színház színpada és nézőterének egy része. A negyedik kép a schönbrunni park. Ötödik kép, lugas a parkban és a hatodik kép, a schönbrunni park gloriettje. A hat kép egyfolytában pereg le, szünetet nem tartanak közöttük.

A gyönyörű díszleteket ifjabb Oláh Gusztáv tervezte, aki a darabnak rendezője is egyben. Ma délelőtt házi főpróbát tartottak az Operaházban az Elssler Fannyból, és a táncjáték mély hatást gyakorolt a jelen voltakra. Szalay Karola mint Fanny, Zsedényi, a reichstadti herceg szerepében, és Brada Ede, aki szerelmes táncost, Stuhlmüller Alojzit

³² 8 Órai Újság 1933. április 5.

³³ Fanny Elssler (1810-1884) osztrák-magyar származású, igen temperamentumos táncosnő. A cachucha nevű szőlőjával a romantika korának egyik leghíresebb táncosnőjévé vált.

játssza: már ezen a főpróbán is nagy sikert arattak. Igen tetszett az Elssler Fanny színpada, a stílusos és korhű kiállítás is, és az egyes képek közül különösen a valcer ébredése és Fanny búcsúja a Sasfióktól

Gajary István: A mai színházi est

Elssler Fanny

Az Operaház újdonsága³⁴

A száz év előtti Bécs egyik legnépszerűbb alakja kétségtelenül a bájos és nagyszerű táncosnő, Elssler Fanny volt. Az ő életének egy epizódját viszi színpadra Faragó Jenő szövege, amelyet Nádor Mihály zenésített meg.

Ferenc osztrák császár és magyar király uralkodásának utolsó éveiben Bécs városa a középpontja volt az európai politikának. Itt kötötték a nagy nemzetközi szövetségeket, innen indultak ki a politikai és diplomáciai intrika szárai, amelyek azután egész Európát behálózták. Itt töltötte szomorú fiatalságát a Sasfiók, a nagy Napóleon egyetlen gyermeke, I. Ferenc unokája. Vele kapcsolatos Elssler Fanny életének az az eseménye, amelyet a szerzők a színpadra visznek.

Metternich herceg, a nagyszű és nagyhatalmú kancellár, hogy a reichstadti herceget minél jobban Bécshez kapcsolja és hogy feledtesse vele a francia trón felé röpdöső álmait, könnyű szerelmekkel szeretné szórakoztatni a fiatal Sasfiókot. A reichstadti hercegnek azonban nem tetszenek a bemutatott nők. Metternich kívánságára Gentz meghozza az áldozatot és lemond saját szerelméről, Elssler Fannyról, az államérdek kedvéért. A reichstadti herceg tényleg beleszeret a gyönyörű táncosnőbe, csak hogy múltó szórakozás helyett mély vonzalom és őszinte nagy szerelem ejti hatalmába a két fiatal lelket. Elssler Fanny megfélekedezik arról, hogy ő voltaképpen osztrák nő és hajlandó elősegíteni a Sasfiók szökését. Metternich éberségét azonban nem lehet kijátszani. Megakadályozza a szökést és szétválasztja a fiatal párt. A Sasfiók szomorúan tér vissza a glórietten át a schönbrunni kastélyba, Fanny pedig ott marad fájdalommal és csupán régi barátainak a vigasztalása menti meg újra az élet és a művészet számára.

Kissé komplikált ugyan ez a mese táncjáték számára, de nem annyira, hogy meg ne lehetne érteni. Ahol véletlenségből mégsem ért meg valamit a néző, ott bőven kárpótolja őt a szép látnivaló és Nádor Mihály élvezetes muzsikája.

A kitűnő zeneszerző már nem újonc az Operaház színpadán. Donna Anna című dalművével néhány év előtt szép sikert aratott itt. Az Elssler Fanny muzsikájában eltalálta azt a hangot, amelyet a darab szövege megkíván. Dallamos, finom, ötletes ez a muzsika. Benne van a bécsi kedélyesség, de művészi köntösbe öltöztetve, hogy a magasabb igényű hallgató se találjon benne semmi közönségességet, vagy banalitást. Nádor Mihály nem tartozik a spekulatív zeneszerzők közé. Őszinte, szívből jövő muzsikát ír. Zenéje éppen ezért meggyőző erővel hat. Meleg dallamai nemes ívelésűek, ritmikája változatos, harmonizálása érdekes és kifejezőerővel teljes, hangszerelése pedig ragyogó és sokhelyütt

³⁴ Újság 1933. május 9.

kápráztató. Az újdonság legfőbb értéke kétségtelenül az ő muzsikája. Másik nagy értéke pedig feltétlenül ifjabb Oláh Gusztáv sok nagyszerű díszlete. Valósággal szemkápráztatóak ezek a díszletek. Egyszerű eszközökkel rendkívüli hatásokat tud elérni ez a szeniális fiatal művész. A negyedik és ötödik kép nyílt változása a schönbrunni parkban, egyike a legszebben megcsinált színpadi feladatoknak.

De nem csak mint díszlettervező, hanem mint rendező is elismerést érdemel ezúttal ifj. Oláh Gusztáv, mert színesen, elevenen és mozgalmasan viszi színpadra a magyar szerzők újdonságát. A táncokról, sajnos már nem mondhatjuk ugyanezt. Ez a darab igazi táncos balett, a szöveg és a zene szerint. Ide megkapóan szép magán- és együttes táncokat kellett volna a koreográfusnak készítenie. Cieplinski Jánost azonban úgy látszik, teljesen cserben hagyta a fantáziája. A legtöbb táncegyüttes nemcsak hogy sablonos, de egyúttal érdektelen és kevéssé gyönyörködtető, holott a második képbeli boleronak, a negyedik kép komikus-táncának, vagy pedig a nagy keringőnek elragadó, színes és mozgalmos táncegyütteseknek kellene lenniük.

A szereplők egytől-egyig kitesznek magukért. Szalay Karola rendkívül bájos és kedves a címszerepben, amelynek minden lehetőségét pompásan aknázza ki. Húgát Bordy Bella személyesíti meg, aki aránylag kis szerepéből is értékeset és jelentőset tudott csinálni nem mindennapi képességeivel. Vécsey Elvira, aki a legnagyobb táncosnők egyike az Operaházban, szintén egy jelentéktelen szerepben vonja magára a figyelmet. Toronyi Gyula és Kőszegi Ferenc valóságos kabinetalakításokkal gyönyörködtetnek, Brada Rezső pedig remek táncain kívül sikerült és illúziót keltő játékaival is kitűnik. A reichstadti herceg szerepében Zsedényi Károly³⁵ elég ügyesnek bizonyult. Mally Győző, Csányi László és Simonyi Jenő egészítik még ki az együttest, teljes sikerrel. Az előadást maga a zene szerzője vezényelte, aki mint kitűnő karmester egyúttal leghivatottabb tolmácsolója is művének, amelynek minden szépségét felszínre hozta. A közönség melegen fogadta az újdonságot, s tapsaival igen sokszor a függöny elé szólította a szereplőket és a szerzőket, ifj. Oláh Gusztávval együtt.

Gajary István: József legendája

Strauss-bemutató az Operaházban³⁶

Az Operaház nagy gonddal és nagy áldozatkészséggel készült az előadásra. Fülöp Zoltán díszletei gyönyörűek és ruhái is káprázatosak. Strauss Richard zenéjének minden szépségét remekül juttatja érvényre Fleischer Antal mesteri vezénylése. A legkisebb hatás sem sikkad el nála. A rendezés és a koreográfia már nem mindenütt ilyen kitűnő, de mégis egyike Cieplinski János legjobb munkáinak. Hibája, hogy néhol kissé zavaros, másutt pedig, főleg egy-két tömegjelenetben a színpadi mozgás nem felel meg tökéletesen a zenének. Ahol ugyanis a muzsika erős forgatagot kívánna, ott a szereplők egy része nem mozog, közvetlenül utána pedig, nyugodalmasabb zenénél, általános a mozgás. A táncok

³⁵ Zsedényi Károly (1910-2001) Érzékeny, intellektuális magántáncos az Operaházban, 1945-47 között Szegeden dolgozott, 1948-ban kivándorolt az USA-ba.

³⁶ Újság, 1934. január 27.

sem mind sikerültek tökéletesen. Helyenként megkapóan szép Cieplinski koreográfiája, másutt viszont kissé lapos és kifejezéstelen.

Az előadás középpontjában Walter Rózsi Putifárnéja áll. Nagyszerű mimikája, amint sokáig mozdulatlanul rámered Józsefre, az érzések széles skáláját tükrözi vissza arcán. Játéka kifejező erővel teljes, pár tánclépése pedig finom és nemes ívelésű. Zsedényi Károly, a címszerep személyesítője, már nem gyönyörködtet valami kiváló alakítással. Arca merev és kifejezéstelen jóformán a darab egész folyamán. Tánca sem ragad el igazán, nem tudja velünk elhithetni, hogy ő az a József, aki egy asszonyt ilyen nagy és végzetes szerelemre tud lobbantani. Szalay Karola kedves és bájos egy táncosnő szerepében, Mally Győző, Kiss Ilona, Kovács Miklós, Zöbisch Ottó és a többiek szintén jól állják meg helyüket. A közönség melegen fogadta az újdonságot, és szívesen ünnepelte az előadás minden tényezőjét.

A József legendája után a Salome került színre, ugyancsak Walter Rózssal a címszerepben. A kitűnő énekesnő ismert és sokszor méltatott pompás alakításával ezúttal is beigazolta, hogy milyen nélkülözhetetlen tagja a színháznak, amidőn két ilyen óriási feladatnak egy estén át kiválóan meg tud felelni. Jochanaant először énekelte Farkas Sándor s intelligens, minden részletében jól kidolgozott alakításával méltán rászolgált sikerére. A Salome előadását Rékai Nándor vezényelte, művészi gondossággal.

Jemnitz Sándor: József legendája³⁷

Közép-Európa 1910-es végső békebeli éveinek utolsó nagy művészeti eseményei közé tartozott a cári orosz balett-együttes sokak számára máig felejthetetlen körútja. Pavlova, Karszavina, Nizinszkij, – ki ne emlékeznék rájuk, ha csak egyszer is láthatta hódítóan tökéletes táncművészetüket!

Richard Strauss, mint megannyi más fogékony lelkű zeneszerző, ihletet merített ebből a cárizmus alatt is már bámulatra méltóan kollektívvé fejlődött orosz művészetből. Ezeknek a fő- és mellékszereplők között különbséget nem tevő, és ezáltal minden mozzanatukban egységes teljesítményeknek és általános hatásuknak köszönhetjük a magunk részéről Bartók Béla Fából faragott herceg-ét is.

De Richard Strauss nem lett volna kora materializmusának gyermeke, ha képzeletét elsősorban nem a látottak bizáncian pazar látványossága kapta volna meg. Balettet akart írni a nagyszerű oroszoknak ő is, de a pazarnál még jóval pazarabbat. Zenekarának létszámával is túl kívánt tenni minden eddig hallottakon. Hiszen itt még tekintettel sem kellett lennie netalán túlharsogható énekesekre.

Ilyen körülmények között jött létre a József legendája: gróf Harry Kessler és Hugo von Hoffmannstahl, a balett szövegírói, aranyba mártották és selyembe göngyöltették József és Putifárné történetét. Számukra az egyiptomi udvarnál kifejtendő pompa lehetőségei sem voltak eléggé szemkápráztatók. Szövegekünkben előírják, hogy a díszletek és jelmezek

Paolo Veronese stílusában tartandók és az 1530 körül uralkodott divatot követik: az egyiptomiak velencei jelmezt viselnek, az ifjú József és a kalmárok – akik őt Putifár elé viszik – a 16. század keleti stílusában jelennek meg.

József e szövegekönv szerint – minden hagyomány ellenére – meghal: a női büszkeségében megsértett Putifárné máglyára dobja kikoszoróját és az ifjú aszkéta lelkét hatalmas szárnyú arkangyal viszi föl a mennybe. Putifárné e megdicsőülés láttára saját nyakláncával fojtja meg magát. Richard Strauss tíz évvel korábban és tíz évvel frissebb erőkkel hasonló női sorsot zenésített meg: Salome királykisasszony ugyancsak szerelmi visszautasításért áll bosszút, Johanán próféta fejéért, vérdíjért táncol, és végül legalább ezt a neki többé ellenállni nem tudó levágott fejet csókolgathatja. Putifárné még ettől a végső elégtételtől is elesik, mert József kiröppen karjai közül és égnék száll.

Siralmas vadromantika ez: messze esik tőlünk, akik számára a művészet nem azonos többé a gyermekhátat borzongató alkonyati dajkamesékkel. A mai ember a klasszikus művészet szabad levegője után vágyik és legalább a művészet birodalmában szeretné megtalálni azt a rendezettséget, amit fölforgatott életében hiába keres... Viszont a békebeli, nyugodalmas közönségnél jól elkelt valami kis rémítő idegcsiklandozás. Strauss Richard, az aktualitások híres ismerője, tudta ezt és bevált receptre dolgozott. Néhány jelenete még ilyen sablonmunka közben is szépen sikerült, de az egész fáradtan, erőszakoltan és meggyőződéstelenül hat.

Az Operaház előadását Cieplinski János balettmester tanította be, aki itt valóságos tárházat adja hibáinak. Együttesét szédítő dühöngő roham szállta meg. Csoportjainak minden egyes tagja szüntelen izgalomban ugrándozik jobbra-balra, rúgkapál, rohan-ficánkol és szemlátomást fő feladatának tekinti, hogy két helyen legyen egyszerre. Ahol fesszes csoportritmus köti – mint a boxolók, vagy a máglyalakók jelenetében –, ott sikerült, sőt, erős megoldások jutnak e nyugtalan és nyugtalanító balettmester eszébe. De mihelyt szabadon alkothat, már is cserebogarakat kívánunk oda, amelyek egyszerre három pár lábbal mozoghatnak.

Zsedényi Károly túl gyorsan jutott föl a címszerepek polcára. Itt sokkal több technikára, testi kigyakorlottságra és kifejezőképességre van szükség. Józsefnek bensőségesnek, költőinek kell lennie: ez az egyetlen, ami e történések kincsvoltát enyhítheti.

Walter Rózsi elismerésre méltó sokoldalúságot bizonyított, amikor előbb Putifárné esetét táncolta el, majd szünet után a Salome címszerepében lépett fel, és a rokon hajlamú leányzó érzelmeiről énekelt.

A látványos díszleteket Fülöp Zoltán tervezte, második színpadi képe határozottan érdekes. Fleischer Antal karnagy precízen, de nem épp jellegzetesen szólaltatja meg Richard Strauss vezérkönyvét. Pedig ez a muzsika szinte túlságosan értelmes és folyamatosan magyaráz. Adjuk meg neki a magát.

³⁷ Népszava, 1934. január 27.

Jan Cieplinski az Opera lengyel balettmestere hirtelen elhagyta állását Súlyos kifogást támasztott a balett egyik férfitagja ellen³⁸

Operaházi körökben régen suttojják már, hogy Jan Cieplinski, az Opera lengyel származású balettmestere elhagyja állását és nem fogadja el Radnainak azt az ajánlatát, hogy további három éven keresztül betöltse a balettmesteri funkciókat. Jan Cieplinski akit rendkívül megszerettek az Operaháznál és akit nemrégén tüntetett ki díszoklevéllel a Magyar Táncmesterek Egyesülete a magyar tánc terén kifejtett érdemei elismeréséül, szombaton bejelentette Radnai igazgatónak, hogy nem reflektál a felkínált szerződésre és azonnal elhagyja állását.

Hivatalosan kifelé Cieplinski távozását úgy tüntetik fel, mintha ez a fiatal és rendkívül tehetséges balettmester megunta volna a magyar Operaháznál nem túlságosan változatos funkcióját és tisztán művészi okok kényszerítik arra, hogy országot és színházat cseréljen. Akik azonban jól ismerik az ügyeket, tudják, hogy Cieplinski távozásának sokkal súlyosabb és mélyrehatóbb okai vannak.

Emlékezetes még az a botrány, amely néhány hónappal ezelőtt zajlott le az Operaházban és amely alkalommal az Operaház egyik elbocsátott táncosa súlyos vádakkal illetve – természetesen teljesen alaptalanul – az Operaház egyik főfunkcionáriusát. Ebből az afférból kifolyóan Cieplinski súlyos kifogást emelt az Operaház balettkarának egyik férfitagja ellen, akit azonban nem tudtak, vagy nem akartak elejteni a színháznál. Így inkább Cieplinski távozott. Elutazása előtt beszélgettünk a kitűnő balettmesterrel, aki mosolyogva – bizonytalan cáfolattal – tért napirendre a dolgok felett és kijelentette, hogy Varsóba utazik, ahol a lengyel Operaház első balettmestere lesz, és a varsói ünnepi játékokat rendezi.

Kiepura barátjának meglepő ultimátuma az Operaház igazgatójához Cieplinski balettmester távozásának érdekes kulisszatitkai³⁹

Néhány soros hír közölte a közönséggel, hogy Cieplinski Jan balettmester felbontotta szerződését a m. kir. Operaházzal és külföldre távozott. A MAI NAP értesülése szerint a rövid újsággözelemény háttérben különös események húzódnak meg. Tudni kell, hogy Cieplinski úr a montecarloi Gyagilev Orosz Balett kórusának tagja volt két évig. A rendkívül ambiciózus fiatalember minden próbán notesszel a kezében vett részt, rengeteg jegyzetet készített és az volt a vágya, hogy balettmester legyen. Ezt rövidesen el is érte: egy évvel később Stockholmban tűnt fel, mint a svéd opera balettmestere. Stockholmban csak rövid ideig működött Cieplinski, mert egyik legjobb barátja, Kiepura Jan, a világhírű tenorista ajánlatára három évvel ezelőtt meghívták Budapestre.⁴⁰

³⁸ Hétfői Napló, 1934. július 2.

³⁹ A Mai Nap, 1934. július 4.

⁴⁰ Jan Kiepura (1902-1966) Világhírű lengyel tenor, Eggerth Márta férje.

A lengyel balettmester Budapesten a Csongor és Tünde táncainak betanításával debütált – mérsékelt sikerrel. Valószínűleg előkelő pártfogójának, Kiepurának köszönhető, hogy a m. kir. Operaház szerződtette. Mint táncos is fellépett a Carmenben és a Seherezádéban, de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Legutóbb a Tata tóvárosi szabadtéri előadás Csongor és Tündéjének táncrendezését bízták Cieplinskire, aki havi 1200 pengő törzsfizetést húzott attól az Operaháztól, amely egymás után csökkentette kiváló magyar tagjainak a fizetését, nem is beszélve az elbocsátott és a 120-160 pengős fizetéssel szerződötetett tehetségekről. Cieplinski fizetésén felül 30-40-50 pengős tiszteletdíjat kapott esténként az általa betanított balett-darabok külön tantiemjeként.

Az Operaházban mint összeférhetetlen, kötekedő, ideges embert ismerték Kiepura barátját, akinek azért kellett távoznia az énekes színházból, mert feltűnő hangú ultimátumot intézett Radnai Miklós igazgatóhoz a szezon befejezése előtt. Az Operaház igazgatójához intézett követelő hangú levélben Cieplinski kijelenti, hogy csak abban az esetben hajlandó továbbra is az állami színház kötelékében maradni, ha elbocsátják az Operaház egyik legtehetségesebb fiatal táncosát, akivel nem rokonszenvez. Cieplinski furcsa ultimátumában többek között tiltakozik az ellen, hogy az Operaház vezető állásban lévő egyik kitűnősége beleszóljon balettjeinek koreográfiai és scenikai részeibe. Érthető, hogy az éles hangú beadvány hatása alatt Radnai Miklós elvesztette türelmét és jóindulatát, s igen helyesen útilaput kötött a törtető és egyeduralomra vágyó lengyel balettmester talpára. A balettmester távozásával kapcsolatban egyébként megbízhatatlan hírek kerültek forgalomba, amelyek szerint Cieplinskinak állítólag része volt abban az áldatlan pletyka-áradatban, amely hónapokkal ezelőtt élénken foglalkoztatta, sőt, megbotránkozott a közvéleményt. A botrányba annak idején ugyanazt az operaházi vezető személyt igyekeztek belekeverni, aki ellen most a lengyel balettmester intrikáló ultimátumában kifogást emelt...

Gajáry István: Díszelőadás az Operaházban Az Álmos és a Szent fáklya bemutatója⁴¹

Horthy Miklós kormányzó névünnepe alkalmából díszelőadást rendezett csütörtökön este a Magyar Nemzeti Diákszövetség kötelékébe tartozó magyar egyetemi és főiskolai ifjúság. A díszelőadás keretében két újdonság került színre, mintegy névnap ajándékul az állam fejének. Bemutatták Mosonyi Mihály Álmos című operáját és Dohnányiné Galafrés Elza⁴² Szent fáklya című tánclegendáját, amelyet férjének a zenéjére írt a kitűnő szerzőnő.

Az Álmos hetven év előtt készült opera, s ha akkor színre kerül, ma talán egyike azoknak a reprezentatív magyar értékeknek, amelyeket állandóan elő lehet adni, minden ünnepélyes alkalomkor. Hetven év alatt azonban óriásit haladt a világ. Nagyt változott az ízlés, s akkor még kezdetleges színházi kultúránk ma már a nyugati orszá-

⁴¹ Újság, 1934. december 7.

⁴² Galafrés Elza (1879-?) színésznő, koreográfus. Dohnányi Ernő zeneszerző felesége, A szent fáklya koreográfusa.

gokéval is bátran felveheti a versenyt. Nem szabad felednünk, hogy amikor Mosonyi Mihály az Álmos című operát megírta, a Traviata, Rigoletto, Trubadúr és Verdi több más alkotása már évek óta diadallal járta be az egész művelt világ operaszínpadait, hogy Mozart örök életű dalműveiről, továbbá Rossini, Donizetti és mások operáiról ne is beszéljünk. Itt Magyarországon már szintén megkezdődött az operairás, s a Hunyadi László sikere után kedvet kaptak a szerzők arra, hogy ezzel a műfajjal erősebben kísérletezzenek. Már megszületett a Bánk bán is, amikor Mosonyi Álmosa elkészült. Mindazonáltal nem szabad ezt a művet úgy tekintenünk, mintha ma is élő és reprezentáns alkotása lenne a magyar zenei kultúrának, csupán csak annak, ami valójában is: értékes zenetörténeti ereklyének.

Zenéjében tagadhatatlanul sok a szép és értékes rész. Nem egy olyan, amely ma is megfogja a lelkeket és ma is meggyőző erővel hat. A partitúra tekintélyesebb része azonban bizony meglehetősen megfakult már. Ami pedig a szöveget illeti, az akkoriban is igen kezdetleges volt, amikor Mosonyi ezt a művet megírta. Szigligeti Ede, a múlt század színpadi irodalmának ez a kivételes tehetségű alakja, nem foglalkozott eléggé az operaszövegek technikájával és úgy látszik, nem is fordított túlságos nagy gondot erre a művére. Eseménytelen, cselekménytelen sorstragédia ez a librettó, amelynek vérszegénységét még a legjobb muzsika sem tudja ellensúlyozni. Abban az időben, amikor Jókai Móric a Hunyadi László szövegéről Hunyadi Laci operaszöveg címen írt erőteljes, levágó kritikát, ez a gyenge opera-librettó nemigen állhatta meg a helyét. De Mosonyi Mihály képzeletét sem ragadhatta annyira magával, hogy a múlt századnak ez a nagy zenei alakja örök életű művet komponálhatott volna rá.

Mosonyi zenéje invenciózus, ötletes, finoman megcsinált komoly és tartalmas muzsika. Különösen a karrészek igen szépek benne. Természetes, hogy a szöveghez való alkalmazkodás miatt nem lehet eléggé változatos és drámai, mert hiszen maga a librettó sem az. Ebből a muzsikából sokat merítettek néhányan, s a hallgató szinte meglepetve vette észre, hogy nem egy népszerűvé vált alkotás egyes részleteinek a gyökere ide nyúlik vissza. A maga egészében azonban a zenei rész sem több zenetörténeti érdekességnél. Leszámítva néhány jelenetnek a gyönyörű muzsikáját, általában kissé egyhangú ez a zene és mélyebb nyomokat ma már nem hagy a lelkünkben. Semmi esetre sem ragad úgy el, mint a Bánk bán zenéje, azt azonban megmutatja, hogy ha Mosonyit abban az időben szóhoz engedik jutni, elsőrendű operaszerző vált volna belőle.

Az előadás egyike a legjobbaknak. Márkus László rendezői zsenialitása sikerrel igyekszik a szöveg hibáit tompítani, és előnyeit minél jobban érvényre juttatni. Az ő érdeme, hogy a mai színpadon ennyire is megállja ez a mű a helyét. A szereplők egytől egyig tehetségük és tudásuk legjavát állítják a siker szolgálatába. Palló Imre fenséges Álmos Fejedelem, Závodszy Zoltán hatásosan éneklő Árpád szólamát, Budanovits Mária és Bodó Erzsébet kiváló művészete pedig Álmos, illetve Árpád feleségének az alakjában érvényesül. Kádár főpap Losonczy György jellegzetes alakítása. Réthy Eszter ezüstös csengésű értékes hangja, nagy énekkultúrája és nem mindennapi tehetsége a tündér alakjában jutott megfélelő feladathoz. Lendvay Andor, Tutsek Piroska, Kőszeghy Teréz és Diósy Edit szintén pompásan illeszkednek bele a kitűnő együttesbe. A darab betanítása és vezénylé-

se Berg Ottó kiváló munkája, a koreográfia Brada Rezső sikerült műve, a díszletek pedig ifj. Oláh Gusztáv zsenialitását dicsérik.

A másik újdonság a Szent fáklya tánclegenda, amelynek szövegét Dohnányiné Galaf-rés Elza férjének már megvolt zeneszámaira írta. A Rurialia Hungarica és a Szimfonikus percek az alapjai ennek a muzsikának, de Dohnányi Ernő néhány kisebb átvezető rész is írt még ebbe a művébe. Maga a történet kissé zavaros, de eléggé poétikus. A parasztle-gényt el akarja csábítani a lép lidérce. Ellenáll neki, előveszi övéből a kancsukát (amelyet tudvalevőleg minden falusi paraszt az övében hord) s úgy a szépséges lidérc leányzót, mint társnőit szétkergeti. Szerelmesével boldogan fekszik le a pásztortűz mellé. A lidércek azonban nem nyugosznak. Eloltják a páasztortüzet s magukkal hurcolják a parasztle-gényt, akit most már a kancsukája sem tud megvédeni tőlük. Szerelme imádkozik és Szűz Máriához könyörög, aki egy fáklyát ad át neki. Ezzel az égő fáklyával leszáll a leány a víz alá, felgyújtja a lápot és kiszabadítja szerelmét a lidércek hatalmából, a lép helyén virágos rét keletkezik és kis gyermekek táncolva adnak hálát az Egek Urának. Ez maga a történet. Amit az ember nem ért meg belőle, az sem káros, mert a szép színpad és a sok pompás tánc káprázatos látványa bőven kárpótol a megértés hiányáért, Dohnányiné Galaf-rés Elza remek koreográfiát készített a muzsikára. Minden mozdulat szervesen összefügg a zenével. Minden frázisra megtalálja a legtökéletesebb és legkifejezőbb mozgást. Az ő koreográfiája igazán mozdulatokba öntött zene.

Ezt az újdonságot is igen nagy gondossággal és nagyszerű bőkezűséggel hozta színre az Operaház. A bevezető melodramát szépen mondja el Palló Imre, a darab főszerepeit pedig pompásan játsszák meg Bordy Bella, Kőszegi Ferenc és Szalay Karola. A többiek sem maradnak el mögöttük. A szép díszleteket Fülöp Zoltán tervezte, a darabot Brada Rezső tanította be és Rékai András rendezte. Fleischer Antal kongeniális vezénylése teljes mértékben juttatja érvényre Dohnányi muzsikájának minden szépségét. A közönség mind a két újdonságot igen melegen fogadta és tapsaival sokszor a függöny elé szólította a szereplőket.

Az előadást előkelő közönség hallgatta végig, amelynek soraiban Gömbös Gyula miniszterelnökkel és feleségével az élén, politikai, társadalmi és művészeti életünk igen sok kiválósága jelent meg. A kormányzó maga fél nyolc után néhány perccel érkezett a színházba s amikor feleségével együtt bevonult a páholyba, a közönség felállással és zúgó tapsviharral fogadta. A zenekar azután eljátszotta a Himnuszt, majd Jencs Árpád dr., a Magyar Nemzeti Diákszövetség választmányi tagja tolmácsolta a kormányzónak az ifjúság hódolatát, és köszöntötte őt névünnepe alkalmából. Ezután a budapesti egyetemi énekkarok Vaszy Viktor karigazgató avatott vezénylete mellett Lányi Viktornak, A magyar nyelv című, Ábrányi Emil költeményére írt férfikari ódáját adta elő. A finom szövéssé, ötletes kidolgozású és nagy igényű férfikart kiválóan szólaltatta meg az együttes. Előadása után melegen ünnepelte a közönség az egyetemi énekkarokat, Vaszy Viktorral együtt. Ezután került sor a két újdonságra, amelyeknek a bemutatását tetszéssel fogadták a jelenlevők.

Dietl Fedor: A Sylvia felújítása⁴³

Delibes mitológiai balettjét újíttotta fel szerdán este az Operaház. A táncköltemény és a pantomim általános népszerűségének mai korszakában a közönség olyan nagyfokú érdeklődéssel kíséri az újjá varázsolt balett különböző alkotásait, hogy az kétségkívül új lendületet ad a koreográfia fejlődésének.

Az Operaház vendég balettmestere, Jan Trojanowski⁴⁴ óvatosan nyúlt a feladathoz, amelyet a Sylvia új beállítása jelentett. Mindazok, akik talán azt remélték, hogy Diana bájos nimfája és a fekete vadász legutóbb Tatán, szabadtéri előadásban látott tánckölteményében nem csupán Delibes romantikusan szép zenéjét, hanem a modern mozdu-latművészet fantasztikus arányú újításait élvezhetik, bizonyára csalódtak. Trojanowski a maga teljességében igyekezett átmenteni a régi táncstílus

tisztes hagyományait. Nem kedveskedett artista mutatványokkal, de a maga egyszerűségében színpadra varázsolta a görög regék mesevilágának egy szépséges fejezetét.

Legnagyobb értékű ezen felül a rég nem látott balett felújításának egy új magyar tánctehetség bemutatkozása volt. A címszereplő Ottrubay⁴⁵ Melinda operaházi szereplése iskolapéldája annak, hogy a nagy múltú, előkelő magyar családok szakítottak a régi előítéletekkel, amelyek szerint gyermekeiket még akkor sem engedik színpadra, ha azok kivételes tehetséggel és adottsággal rendelkeznek. Vitéz dr. Ottrubay Dezső törvényszéki tanácselnök bájos fiatal leánya igéző jelenség. Üde fiatalsága – a művésznő mindössze 16 esztendő – arcvonásainak szinte átszellemült szépsége, a természetes báj, amely minden színpadi megnyilatkozását kíséri, olyan eszközök, amelyek egyszeriben meghódították a közönséget. Ottrubay Melinda mindezen kívül ösztönös tánctehetség! Ritka ígéret, aki tovább fejlődve bizonyára ragyogó sikereket érhet el a táncművészet terén, mert technikában, dologbéli készségben, kecsességben és hajlékonyságban már is elsajátította mindazt, amit alig néhány esztendő alatt megtanulni lehet. Első nagy szerepében történt bemutatkozását tüntető elismerés kísérte, amely most az egyszer nem csak hódító fiatalságának, hanem ízlése, szinte lehiggadt és mégis mélyen átértzett alakításának volt betudható.

Nagy elismerés illette a tánckar kitűnő művésztageit is, a szép Hidas Hedviget, Fábry Erzsébetet, Brada Rezsőt, ezt a fáradhatatlanul lelkes táncművészt és koreográfust, aki valósággal lelke volt a tánckar együttesének a szerelmes szívű pásztor szerepében. Megérdemelten osztoztak a sikerben Vécsey Ella bárónő és Bordy Bella, a közönségnek egyébként is kedvencei. Kivált a rabszolganők remek együtteséből Vera Ilona és Horváth Erzsébet briliáns tánc-kettőse. Kőszegi Ferenc még a fekete vadász egyébként ellenszenves szerepében is rokonszenves tudott lenni. Az együttesben figyelemreméltó tehetségnek mutatkozott a bájos Kálmán Etelka is, aki egyébként rövidesen Svájcban vendégszerepel.

⁴³ Nemzeti Újság, 1935. november 21.

⁴⁴ Jan Trojanowski (Trojanoff, Trojanov) lengyel táncos, balettmester. Az Operaház számára a Sylviát koreografálta meg 1935-ben. Magán balettiskolájában sokan tanultak.

⁴⁵ Ottrubay Melinda (1921-) Kiváló klasszikus balerina az 1930-as évek közepétől. Később hg. Esterházy Pál felesége.

Oláh Gusztáv képzelete színes díszletekkel, pompás jelmezekkel frissítette fel a Sylvia új előadását. Különösen sikerült a III. felvonásbeli nagy Bacchus-jelenet, valamint a pásztorok felvonulásának bukolikus táncképei. Kevésbé sikerült a második kép befejező jelenete, ahol a zsinórpadlásról alálebegő Amor és a kettéhasadt sziklafal apró fonákságai hátrányosan befolyásolták a felvonás népszerűségét. A gépek és technikai segédeszközök minden mitológiai jelenet kiváló ellentétei! Ezt a hibát viszont megfelelő fényhatással könnyen kiküszöbölheti az Operaház gondos vezetősége.

A felújítást Kenessey Jenő karmester vezényelte nagy gonddal, lelkiismeretesen. A Sylvia repríze előtt Mascagni melodramája, a Parasztsücsület került előadásra, s a főszerepekben Huszka Rózi és Pilinszky Zsigmond művészetében gyönyörködhetett az ünnepi jellegű est halás közönsége.

Haits Géza: Az önző óriás Hubay-bemutató és Radnai-repríz az Operában⁴⁶

A magyar balettre még nem nagy jövő vár. Várakozás ez, mely a levegőben van, észrevétlenül hangulatot teremt és hívőket szerez. Operaházunk helyes úton jár, amikor nem elégszik meg külföldi művek átvételével, hanem teret enged magyar szerzőknek, sarkallva őket, hogy fantáziájukat kiéljék a legmaibb művészet, a megújított tánc területén. Magyar szerzők minél több és értékesebb táncjátékaira van szükség, hogy erőre kapjon, kifejlődjék, s a világ legjobb balett-társulatának méltó versenytársa lehessen operaházunk kitűnő táncosokból álló balett-együttese. Operaházi díszlettervezőink olyan ragyogó tehetségek, mint ifj. Oláh Gusztáv és Fülöp Zoltán. Hogy mit jelent a hatáskeltésnél a stílusos, gyönyörű keret, mennyire lényeges kifejező eszköze a mozgás néma költészetének a színpadi díszlet és jelmez, hogy a megértésnek milyen nélkülözhetetlen segítőtársa, tehát nem csupán holt dekoráció, megmutatta az a nagy siker is, amellyel a közönség az Operabarátok Egyesületének rendezésében bemutatott Hubay-táncjátékot és Radnai felújított Infánsnőjét fogadta.

Hubay Jenő, zenei életünk világhírű doyenje, bécsi nagy sikerei után mutatkozott be a budapesti operaházban, mint balettszerző, legújabb alkotásával, Az önző óriással. A mestert megihlették Wilde Oszkár bűbájos meséjének zeneiséggel telített szimbólumai és azok a gazdag lehetőségek, amelyek táncjáték keretében a színpadra varázsolhatják a mesében rejlő mély igazság finomságait. A tavaszt jelképező üde gyermeki kacaj és mosoly nem tudja felmelegíteni a kérges szívű, önző óriást. Amikor Szende Ferenc kitűnő alakításában, torzonborz fekete szakállával, a ridegséget és hajthatatlanságot érzékeltető lassú, iromba járásával először jelenik meg az önző óriás a színen, egy intésre riadtan szerte rebbennek a kertjében önfeledt örömmel játszódó gyermekek. A pompázó tavasz fényben úszó derűjét köd és havas eső zimankós képe váltja föl. Brada Rezső a koreográfia készítője, kitűnő részletmunkát végzett és különösen pompás leleménnyel oldotta meg a jelképesített hóesés és ködképződés táncát. Az önző óriás megöregszik az

⁴⁶ Színház, 1936. február.

örökös télben és végül is elfogja a tavasz utáni sóvárgás. A műszaki személyzet valóságos csodát visz véghez, amikor mintegy varázsütésre virágba borítja a vigasztalan, kopasz fákat. Benépesül a kert ismét gyermekekkel, az önző óriás most már nem zavarja őket. Előbb csak mozdulatlanul szemléli hancúrozásukat, majd vágyakozva lassan közibük vegyül. Csillagfényű virágok nyílnak egyszerre a fákon, meglátja a szeretet érző sebét és az önző óriás megismeri az élet végső célját, az örök tavasz boldogságát.

Hubay Jenő finom zenei csipkefátylat sző a meseképre, ragyogó hangszerelő művészettel dolgozva fel gazdagon áradó melódiáit, s ott, ahol érzése szerint, az énekhang még kifejezőbbé teszi a cselekményt, a színpalak mögött alkalmazott kóruossal jön a mesejáték segítségére, sőt, az önző óriás nagy megtérésénél megszólaltatja néma szereplőjét is, hogy teret engedjen a szövegíróknak: Mohácsi Jenőnek és Márkus Lászlónak, akik Wilde Oszkár mesekölteményét szerencsés kézzel írták át. Fleischer Antal a mű szelleméhez híven tanította be és vezényelte a nagyszerű bemutatót.

Meglepetésül szolgált a tizenhét évvel ezelőtt bemutatott Radnai-repríz, Az infánsnő születésnapja, mely az operaház tragikusan elhunyt igazgatójának legsikerültebb alkotása. Radnai maga dolgozta át az ugyancsak Wilde Oszkár meséjéből vett témát és lendületes, friss ötletektől duzzadó, hangulatos zenét komponált hozzá. A Pazar kiállítású balett koreográfiáját Cieplinski Jan készítette, ezúttal kitűnően. A felújítás legnagyobb eseménye Harangozó Gyula szenzációs alakítása volt. Mint tánckomikus, párját ritkító tehetség. A partitúra új színekkel is bővült, néhány, annak idején kihagyott betétszámmal, köztük a pezsgő ritmusú cigánytánccal, melyet Szalay Karola járt el tüzes temperamentummal. A teljes balett működött közre, és Ferencsik János vezényelte a zenekart, lendületesen.

S. Z.: Forradalom a balettben⁴⁷

Húszfilléreket vonnak le az operaházi táncosnők gázsijából és kétszázötven pengővel emelik Szalay Karola gázsiját, kétszáz pengővel a lengyel balettmesterét – Sérelmek az operaházi új szerződések körül

A színház, az Opera az egyéni kiválóságok fejlődésének tere. Éppen ezért érthető az Operaház intézkedése, amely az általános leépítési tendencia ellenére jutalmazza az érdekeket és gázsit emel.

Nem tévedés: nem építettek le, hanem ellenkezőleg: gázsit emeltek. A balett ebben pedig nagy sérelmet látja. Valóságos palotaforradalom van a balettben, ahol szőke-barna leányfejek összebújva „konspirálnak”. Kiderült ugyanis, hogy míg a balett tagjainak 1 pengő 40 filléres fellépti díjait 1 pengő 20 fillérre mérsékelte a mindenható szanálás, addig a balett favorizált kedvencének, Szalay Karolának gázsiját havonta 250 pengővel emelték, mindenféle hivatalos rendelet ellenére.

De ezt a kedves és kitűnő táncosnőnek még elnézték volna, de hogy az ő rovásukra egy lengyel balettmestert hozzanak, óriási gázsival, az már túl megy a lecsillapodott

⁴⁷ Hétfői Napló, 1930. október 5.

operisták érzékenységének és teherbírásának határain. Cieplinski balettmester fizetése ugyanis pontosan 700 pengővel több havonta, mint amennyi a most nyugdíjba küldött Brada Ede gázsija volt. Az Operában nagy felháborodással tárgyalják ezt a tényt, amelyet szembe állítanak Szende Ferenc esetével. A kitűnő énekes 3600 pengős gázsiját ugyanis 1200 pengőre redukálta le a költségvetés erőszaka. De ezen kívül más kirívó eseteket is tárgyalnak az operisták. Így például Tihanyi Vilmának 2400 pengős gázsija helyett csak 900 pengőt ajánlott fel Radnai igazgató.

De még ennél is fájóbb Ney Bernát magánénekes gázsiredukciója. Ennek a kitűnő énekesnek, akire nagy szerepeket bíznak, eddig 200 pengő volt a havi gázsija, ezentúl 150 pengő lesz. Roubal Vilmosnak, az Opera régi karigazgatójának 1400 pengős gázsijából 700 pengő lett. Toronyi Gyulának 500 pengőjéből 200 pengő lett és az Operaház régi, érdemes karmesterének, Pető Imrének havi fizetését 500 pengőről szintén 200 pengőre redukálták.

Dehát vannak személyi kivételek is és az Operaházban nem érvényesül teljesen a falanszter-rendszer a fizetés-leszállításban. Legalább is a balettben nem, ahol a kis egzisztenciájú balerinák húsz filléréből fizetik ki egy másik balerina – mindenesetre jogos – fizetésemelését.

K. F.: Látogatás a „nagybeteg” Szalay Karolánál, „aki miatt” elmaradt A csodálatos mandarin⁴⁸

Kegyetlen szél fúj a Svábhegyen. Eltűnt a hó, a síelők vidám lármája helyett márciusi fagy fogadja az embert. Aztán egy épület, ahová azok menekülnek, akik távol akarnak lenni a főváros lármájától. A lépcsőházban nesztelenül: fehér köpenyes alakok, orvos, ápolónő, szóval az ember betegnek érezheti magát, ha egészséges is.

Kíváncsian várjuk a hallban a táncművésznőt, aki furcsa események központjába került. Miatta maradt el a szezon egyik legérdekesebbnek ígérkező premierje, Bartók Béla és Lengyel Menyhért táncjátéka, A csodálatos mandarin, amelynek főszerepében lépett volna fel.

Jön. Csinos, elegáns fiatal táncosnő, a legjobb kritikákkal és eddig is sok sikerrel. Úgynevezett ígéret, akiből váratlanul nevezetes személy lett.

– Kezét csókolom! Hát még él...?

– Persze! Még csak nem is fekszem...

– Úgy? Ez az a nagy betegség, amely miatt elhalasztanak a magyar királyi Operában egy premier?

Elpirul.

– De kérem... Én beteg vagyok. Lázam van!

– Igazán?

– 37.5

⁴⁸ Az Est, 1931. március 28. – A csodálatos mandarint a hatóságok betiltották erkölcsstelen témája miatt.

– Mitől?
 – Légcsőhurutom van.
 – Hiszen ez énekesek betegsége!
 – Látom, hogy nem igen hisz nekem. Elmondom tehát, hogy mi történt! Hétfőn a házi főpróba után félájultan mentem haza a fáradtságtól. Én minden vasárnap délután három balettben játszom, minden darabban benne vagyok. Rettenetesen kifáradtam, ami hétfőn már katasztrófálisan jelentkezett, idegesség és kimerültség formájában...
 – Úgy tudom, hogy ezt máskor a nyári hónapokban pihenik ki az operaházi tagok...
 – Radnai igazgató úr erre pihenni küldött. Egy hónapig pihenni fogok.
 – Igaz-e, hogy a röntgen-vizsgálat eredménytelen volt?
 – Igaz.
 – Szóval kimerült, semmi több?
 – Igen.
 – Szép. Sokan irigylik, amiért ilyen kimerültséggel egy hónapi pihenőhöz jutott.
 – Tudom.
 – Azt is tudja, hogy mi lesz A csodálatos mandarinnal?
 – Igen. Ha felgyógyultam, eltáncolom.
 – Ki mondta?
 – Az igazgató.
 – Vasárnap még nem panaszkodott kimerültségről?
 – Nem, de hétfőre megváltozott minden. Beteg vagyok!
 – Szívesen táncolta el szerepét?
 – Boldogan... Higgye el, én nem tehetek semmiről. Én akaratlanul központjába kerültem ezeknek az eseményeknek a betegségem miatt.
 Furcsán hangzik ez a mondat. Megbetegítették a táncosnőt. Öt kilót fogyott az utóbbi fél évben.
 – Elhiszi tehát? – kérdezi. Majd csodálkozva néz. Megértjük.
 Kint hajladoznak a kopasz fák. Szél korbácsolja a fogaskerekű villamost.
 Este benézünk az Operaházba.
 – Meglátogattam Szalay Karolát, – említjük meg valakinek.
 – Jó neki, feleli rezignáltan az operaházi tag. Államköltségen nyaral....

K. F.: Balerina 1936 **Hogy él az Operaház 80 táncosnője⁴⁹**

Balettpatkánynak nevezték valamikor az Operaház kezdő táncosnőit, balerina-növendékeit. Ez az elnevezés ma már kiment a divatból, pedig az Operaház harmadik emeleti balett-termében nem változott a helyzet legalább húsz év óta. A kép ugyanaz, csak a lányok mások. Ebben a teremben mindig fiatal és üde táncosnők szedték ritmusra lábaikat és most is fiatalok táncolnak.

⁴⁹ Az Est, 1936-

Már a földszinten is hallani, hogy milyen fiatalok dolgoznak ott fenn a harmadik emeleten. Olyan a zsvaj, hogy még a hangolóterem zaján is túltesz. A harmadik emeleti folyosóról zúg le a zsvaj, a békebeli aranyifjúság elérhetetlen folyosójáról, ahonnan száz meg száz kíváncsi gavallért és szerelmezt kergetett el annak idején a néhai portás, Csepke bácsi pipaszára.

Lábak, bokák

Indiánok nem táncolnak olyan hévvel, mint ezek a kislányok. Nyolcvan van. A hatalmas terem olyan, mint a hangyaboly. Piros, sárga, lila, zöld, téglaszínű ruhák. Csupa láb, mindenütt láb, végtelen sorokban. A bokák tömege szédületesen kavargó, mint egy féktelen rulett. Dobognak, lihegnek a leányok, csacsognak, ciripelnek, énekelnek, sikongnak. A balett halhatatlan festőjének, a francia Degas képei kelnek itt életre. Az egészség, amit látunk, forró, lüktető élet, nyolcvan ifjú élet: egészség és szépség.

Rangsor

A balett-irodalom fejedelme, a mester néhány perces szünetet engedélyez. Ezalatt beszélgetünk a lányokkal. Kiderül, hogy szüleik a legkülönbözőbb foglalkozású emberek: orvos, ügyvéd, festőművész, állami tisztviselő, nyugdíjas MÁV- alkalmazott, rendőr, postás van közöttük. A lányok közül sokan laknak a külvárosban és a környéken és naponta négyszer teszik meg az utat az Operaházba. Az Operaházban négy szóló-táncosnő van, huszonnégy kartáncosnő, tíz ösztöndíjas növendék és körülbelül negyvenkét kis növendék. A huszonnégy kartáncosnő négy quadrille-ba van beosztva: első, második, harmadik és negyedik quadrille. Szigorú a rangsor és sokat kell dolgozni, míg a balerina egy kategóriával előbbre jut.

– Mennyi a munkaidő naponta? – kérdezzük.

– Van nap, hogy 8-10 óra hosszát próbálunk – hangzik a válasz. Ezen kívül minden előadásban, amelyben balett van, szerepelni kell. Sőt, kötelesek vagyunk statisztálni is.

Gázi

Nem könnyű az élete mostanában a balerínának, mert a költségvetési keret nagyon szűkre szabta a táncosnők fizetését. A negyedik quadrille-ban táncoló balerina 120 pengő fizetést kap, míg az első quadrille-beli fizetése 180 pengő. Húszévi szolgálat után nyugdíjba mehet a balerina. Persze a legtöbb mint kis növendék már nyolc-tíz éves korában tagja lesz az Operaház balettkarának és kb. harminc éves, amikor nyugdíjazzák. Nemrég ment nyugdíjba például az operaházi balett egyik „békebeli” tagja: a tehetséges Haar Eszti. Húsz esztendeig táncolt az Operaház színpadán, azokban az időkben, amikor Nirschy Emília, Pally Anna és Ptasinszky Pepi volt a primabalerina.

Szabad férjhez menni

Az elmúlt operaházi rezsím idejében sokszor szó volt arról, hogy az Operaház megtiltotta a balett tagjainak a férjhez menést. Ilyen tilalomról most nem tudnak az Operaházban: aki talál magának férjet, azt senki se beszéli le, hogy letelepedjék a saját családi tűzhelye mellé.

– Valamikor minden esztendőben esett egy-egy esküvő – mesélte nekünk a balett egyik öreg tagja.

– Most már nincs annyi férjjelölt a láthatáron. Megszűnt a romantika. Szerelemből és romantikából nem igen vesznek el balerinát, legfeljebb a biztos fix fizetésért vennének el bennünket. Mi pedig, azt hiszem, vagyunk olyan szépek, hogy jó partira számíthasunk....

(A dokumentumokat közlésezi: Gara Márk)

A NYOLC BOLDOGSÁG

MISZTÉRIUM

BEMUTATÁSRA KERÜLT ELŐSZÖR BUDA-
PESTEN A VÁROSMAJORI EGYHÁZKÖZSÉG
VALLÁSOS MATINÉJÁN A BELVÁROSI
SZÍNHÁZBAN, 1926. DECEMBER 12.-ÉN A
VÁROSMAJORI JÉZUS SZÍVE TEMPLOM
MEGNAGYOBBÍTÁSÁNAK JAVÁRA.

VÖRÖSMARTY-NYOMDA, SZÉKESFEHÉRVÁR.